

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

”Då blir det en händelse och inte ett övergrepp”

En diskursanalys över hur socialarbetare talar om sina känslor vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn.

Socionomprogrammet

SQ 1562 C-uppsats vt 2009

Författare: Lorena Castillo, Maria Lidholm och Ulrika Stenbäck

Handledare: Ninni Carlsson

Bilden på förstasidan heter "Vi försöker sätta ord på känslor". Vi är medvetna om upphovsrätten vad det gäller att hämta och använda bilder från Internet därför tog vi kontakt med Åkestam och Holst m fl i Stockholm. De var länkade till bilden och hade själva använt den men visste inte var den kom ifrån. De trodde att de hämtat den från en Internetsajt där det är fritt att hämta bilder. De gav oss webbadressen, men när det krävdes ett lösenord dit, kom vi inte längre. Vi tycker att vi gjort vad vi kunnat för att spåra bilden och därför använder vi den.

*Du jag vill aldrig mer att Erik skall
komma hem
jag är rädd för Erik
det kan jag inte säga till mamma
mamma tycker om honom
hon känner nästan ingen annan
och jag hatar honom
och det kan jag inte säga till mamma
han har så sliskiga ögon
och äckliga händer
som tar på mig
så fort mamma inte ser
och jag hatar honom
Du måste vara snäll mot Erik
säger mamma
han är så snäll
och tycker om dig
och du får försöka vara trevlig
för min skull
Du jag vill aldrig mer
att Erik skall komma hem
jag är rädd för honom
och det kan jag inte säga till mamma
hon känner nästan ingen annan
och jag hatar honom*

Ragnwei Axellie

Abstract

Syfte: Syftet med uppsatsen är att diskursanalytiskt undersöka hur socialsekreterare talar om de känslor de hade vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn och hur de talar om hur de hanterade känslorna. Vi vill undersöka hur de i intervjuerna positionera sig själva och sina klienter samt maktaspekter knutna till dessa positioner. Vi vill också undersöka vilka konstruktioner de gör utifrån olika diskurser och hur de använder språket för att ”göra kön”.

Metod: Uppsatsen bygger på kvalitativa intervjuer av fem socialsekreterare som alla någon gång utrett sexuella övergrepp mot barn. Vi har använt oss av kritisk diskursanalys i arbetet med empirin. Våra frågeställningar har varit: Hur talar socialsekreterarna om sina känslor och hur talar de om hur de hanterar dem? Hur positionerar socialsekreterarna sig själva och klienterna i intervjuerna? Vilka konstruktioner gör socialsekreterarna av sig själva och klienterna?

Resultat: Vi har sett hur socialsekreterarna förhåller sig till känslouttryck i ett professionellt sammanhang. Det har framgått att socialsekreterarna är ganska överens om att det är viktigt att styra sina känslor i mötet med klienten. De hanterar sina känslor genom att ”pysa” med kollegor och ibland i handledning. Socialsekreterarna har varit sparsamma med att ge uttryck för känslor, istället talar de om sig själv som professionella. Vi uppfattar att de ser en motsättning mellan att vara känslomänniska och professionell. Vi uppfattar att socialsekreterarna positionerar sig som professionella och därmed får tolkningsföreträde gentemot sina klienter.

Vi har också sett att det är viktigt för socialsekreterarens handlingsutrymme att barnen är verbala och berättar om övergreppen. När det gäller förövaren har våra informanter tydliga förklaringsmodeller till varför övergreppen begås. Den andre föräldern som förväntas ge barnet skydd efter ett övergrepp skildras ofta i termer av lämplig eller olämplig förälder.

Nyckelord – Socialarbetare, Känslor, Sexuella övergrepp, Diskurs

Tack!

Vi vill rikta ett stort Tack till våra informanter för att ni har gett oss inblick i, vad vi tycker är ett svårt och känsligt ämne, utredningar av sexuella övergrepp mot barn.

Tack Ninni Carlsson för ”ord och inga visor”, för klara besked om hur vi skulle ta oss vidare med vår uppsats när vi varit ur spår. Tack för uppmuntran, goa glada leenden, en bra och stödjande handledning.

Ett Tack också till Kjell. R. Nilzon som ställt upp på en intervju om känslor och hantering av dessa ur ett mer psykologiskt perspektiv. Intervjun var en god grund för vårt arbete, en vinkling som var lärorik och viktigt.

Tack Anders Stenbäck för hjälpen med förståelsen av de engelska artiklarna.

Till sist, Tack kära familjer, släktingar och vänner för tålamod med oss när vi varit pressade och upptagna med vårt arbete, tack för intressanta reflektioner kring vårt material och för glada tillrop!

INNEHÅLL

---

1. Inledning.....	6
1.1. Bakgrund	6
1.2. Syfte och frågeställningar	7
1.3. Definitioner	7
1.4. Disposition.....	7
2. Teoretiskt perspektiv och begrepp.....	8
2.1. Socialkonstruktionism	8
2.2. Diskursanalys och begreppet diskurs.....	9
2.3. Kritisk diskursanalys	10
2.3.1. Fairclough	10
2.3.2. Makt	11
2.4. Subjekspositioner.....	12
2.5. "Doing gender"	13
3. Tidigare forskning.....	14
4. Metod.....	18
4.1. Litteratursökning och databassökning.....	18
4.2. Sökandet efter informanter	19
4.3. Arbetet med intervjuerna	19
4.4. Bearbetning av insamlad empiri	20
4.5. Etiska ställningstaganden.....	21
4.6. Reflektioner kring uppsatsens kvalitet	21
5. Resultat.....	23
5.1. Socialsekreterarnas konstruktioner av sig själva	23
5.2. Socialsekreterarnas konstruktioner av barnet som utsatts för sexuella övergrepp	26
5.3. Socialsekreterarnas konstruktioner av förövaren	32
5.4. Socialsekreterarnas konstruktioner av den andre föräldern som förväntas ge barnet skydd.....	37
6. Diskussion.....	41
6.1. Socialsekreterarnas konstruktioner av sig själva	41
6.2. Socialsekreterarnas konstruktioner av barnet	43
6.3. Socialsekreterarnas konstruktioner av förövaren	45
6.4. Socialsekreterarnas konstruktioner av den andre föräldern.....	47
7. Slutsatser	49
Litteraturförteckning.....	52
Bilaga 1	54
Bilaga 2	55
Bilaga 3	57

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Vårt intresse för ämnet sexuella övergrepp mot barn väcktes när vi läste kursen *Kvinnor i utsatta livssituationer* på socionomprogrammet i Göteborg. Sexuella övergrepp mot barn är inte ovanligt. Många anmälningar görs varje år till socialtjänsten, både från privatpersoner och från andra professioner, till exempel skola/förskola och hälso- och sjukvården. Under första kvartalet 2008 gjordes det 90 anmälningar till socialtjänsten i Västra Götaland om sexuella övergrepp mot barn (Länsstyrelsen, 2008).

Det har tidigare varit svårt att tala om sexuella övergrepp, och det är först under 1970- och 80-talet som det blir möjligt, skriver Ninni Carlsson i sin avhandling *Avslöjandets tid*. Det är när vi hittar ett språk som det blir möjligt och legitimt att tala om övergreppen, och då träder också tidigare offer för sexuella övergrepp fram i ljuset (Carlsson, 2009). Detta ser vi också i en artikel i GP den femte februari 2008 där vi kan läsa om en kvinna som får upprättelse först efter 30 år. Hon säger: ”Men då fanns inget sådant begrepp som sexuella övergrepp mot barn och det fanns ingen inom kyrkan att tala med om det som han gjorde mot oss” (Göteborgs-Posten, 2008). En skärpning av lagen har också gjorts vilket gör det möjligt att bedöma handlingar mot barn som sexuellt tvång eller sexuella övergrepp som tidigare rubricerades som sexuellt ofredande. Fram till första april 2005 har vi i svensk lagstiftning använt termer som ”sexuellt umgänge” för det som vi idag kallar ”sexuella handlingar”. Orsaken till ändringen är att begreppet ”sexuellt umgänge” har ansetts låta som något som är ömsesidigt och frivilligt (Regeringskansliet, 2005).

Det är troligt att vi kommer att få möta personer som varit utsatta för sexuella övergrepp senare i vårt yrke som socialarbetare. Eftersom ämnet väcker starka känslor hos oss söker vi redskap för att hantera våra egna känslor både privat och i den kommande yrkesrollen. I vår förförståelse finns en tanke om att sexuella övergrepp mot barn är de mest känsloladdade utredningar man kan göra och vi är intresserade av socialsekreterarnas egna känsloupplevelser kring dessa utredningar.

Under utbildningstiden har vi ofta problematiserat begreppen privat/personlig/professionell. Från kurslitteraturen har vi bland annat läst om ”containing funktion” och motivationsarbete (se Cullberg 1992, se också Revstedt 2002) men litteratur och föreläsningar har hela tiden haft fokus på hur vi som professionella kan agera för att vara ett redskap, till hjälp för klienten och hans eller hennes känslor. Däremot har det inte stått lika mycket om hur vi ska ta hand om våra egna känslor när vi i det professionella samtalet möter människor med många svåra erfarenheter. Detta tolkar vi som att det här är något som vi förväntas lära oss själva. Vårt intresse för hur man kan använda känslor i det sociala arbetet har lett oss till att fundera över hur det ser ut i praxis.

Därför vill vi undersöka hur socialsekreterare talar om sina känslor och hur de talar om hanteringen av dessa vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn. Vi kommer att göra en diskursiv analys av de berättelser som socialsekreterarna ger oss i intervjuerna. Vi fastnade för följande citat ur en av våra metodböcker:

”Med vilken rätt har man att bidra med ett nytt och kritiskt perspektiv, kan man undra? Som socialkonstruktivist har man inte den rätt som innehavet av sanning ger. Men man har den rätt som alla människor principiellt har, att intervjua i den demokratiska debatten för att främja sina egna övertygelser om ett bättre samhälle” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:154)

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att diskursanalytiskt undersöka hur socialsekreterare talar om de känslor de hade vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn och hur de talar om hur de hanterade känslorna. Vi vill undersöka hur de i intervjuerna positionera sig själva och sina klienter samt maktaspekter knutna till dessa positioner. Vi vill också undersöka vilka konstruktioner de gör utifrån olika diskurser och hur de använder språket för att ”göra kön”.

Hur talar socialsekreterarna om sina känslor och hur talar de om hur de hanterar dem?

Hur positionerar socialsekreterarna sig själva och klienterna i intervjuerna?

Vilka konstruktioner gör socialsekreterarna av sig själva och klienterna?

1.3. Definitioner

Emotion, känsla, sinnesrörelse och affekt ses i nationalencyklopedin som ett tillstånd, som glädje, sorg, rädsla och vrede (NE, 2009). Enligt socialkonstruktionismen är känslor inte ett tillstånd utan ett uttryck för en social relation (Burr, 2003). Vi utgår i uppsatsen från det socialkonstruktionistiska perspektivet på känslor, som menar att de inte är självklara sanningar. De är istället konstruktioner som skapas i en viss kultur och ett socialt sammanhang. Man menar att känslorna får sin form i sociala handlingar sedda i en kulturell och historisk kontext (Forsberg & Vagli, 2006).

Hantering av känslor; Vi definierar hantering av känslor som de verktyg socialarbetaren behöver för att förstå och lära känna sig själv. Hantering kan till exempel vara professionell handledning eller egen terapi, som blir en naturlig plats för att tala om sina egna tankar och känslor.

1.4. Disposition

Vår uppsats är uppdelad i sju olika kapitel, där det första är en inledning som innehåller uppsatsens syfte, dess frågeställningar och två definitioner, en av känslor och en av hantering.

I kapitel två redovisar vi de teoretiska analysverktyg som ligger till grund för uppsatsen. Här tar vi upp socialkonstruktionism och diskursanalys samt begreppen makt, subjektspositioner och ”doing gender”.

I det tredje kapitlet presenterar vi en intervju vi gjort och de vetenskapliga artiklar och böcker som vi anser är relevanta för vår studie.

Vårt arbetssätt förklaras och diskuteras i kapitel fyra där vi också redovisar de etiska ställningstaganden vi gjort under arbetet med uppsatsen. Även uppsatsens kvalitet diskuteras.

I kapitel fem delas vårt resultat in i fyra sektioner. Där redovisar vi vilka konstruktioner socialsekreterarna gör och vilka positioner de ger sig själva och klienterna.

I det sjätte kapitlet för vi en diskussion om de konstruktioner, subjektspositioner och diskurser vi har sett när vi tolkat empirin.

I det sjunde och sista kapitlet sammanfattar vi, och svarar på våra frågeställningar samt ger förslag på vidare forskning.

2. Teoretiskt perspektiv och begrepp.

I detta avsnitt ska vi presentera de teoretiska ramar vi har valt att arbeta utifrån. Då vi intresserar oss för hur diskurser formar människors förståelse av sin omvärld och hur denna förståelse i sin tur kommer till uttryck i människornas handling har vi valt teorier som är relevanta för vår ansats. Socialkonstruktionism, diskursanalys och begreppet diskurs, samt kritisk diskursanalys kommer att behandlas. Vidare kommer vi att presentera de teoretiska begreppen, makt, subjekspositioner och "doing gender".

2.1. **Socialkonstruktionism**

Enligt socialkonstruktionistiskt perspektiv har människan ingen objektiv kunskap om företeelser eller om tingen i sig, utan man konstruerar denna kunskap (Johansson, 2006).

Uppfattningen att ting existerar, händelser sker och handlingar utförs men bara ges mening och blir kunskapsobjekt inom en eller flera diskurser¹ är kärna i socialkonstruktivistisk teori (Ibid. s 43).

Burr förklarar socialkonstruktionistiskt perspektiv utifrån olika kriterier. Det första är att socialkonstruktionism uppmanar till att vara kritisk mot föreställningen om att individen kan nå en sann och objektiv kunskap om världen. Människan kan inte, menar socialkonstruktionister, fånga den verkliga "essensen" eller saker och tings "rätta natur" utan det man gör är att skapa meningsbärande konstruktioner (Burr, 2003).

Det andra kriteriet är att de föreställningar människan har om världen, de kategorier man delar saker och ting i och det sätt som de förklaras genom, är historiskt och kulturellt bundna. Föreställning om världen är inte bara bunden till tid och rum, utan den är också en *produkt* av det kulturella och historiska sammanhanget. Dessutom står en individs förståelse av världen i relation till den sociala och ekonomiska situationen som finns på just den platsen under den tidpunkten. Detta innebär att det finns en mängd olika sätt att förstå sin omvärld på och ingen av dem är mer korrekt eller närmare en sann förståelse än någon annans (ibid.).

Därtill fyller språket en viktig funktion för socialkonstruktionister eftersom det är via språket som mötet mellan människor uppstår. Det är via språket vi kommunicerar med varandra detta är möjligt eftersom vi har en ömsesidig förståelse av vad orden står för. Det är i detta mänskliga samspel som vi bygger upp gemensamma ramar för kunskap om världen. Det är i mötet mellan människor och i användningen av språket som föreställningar om världen växer fram och skapas. Det är inte bara orden som vi har en delad förståelse av, utan det råder för det mesta även en samstämmighet kring vad vi konstruerar som sanning. Det är också genom beskrivningar och konstruktioner av världen som olika sociala koder² etableras. Detta innebär att vissa handlingsmönster innefattas medan andra utesluts. Dessutom upprättas en maktrelation i de konstruktioner människa gör av världen och i de sammanhang som de sociala interaktionerna uppstår. De sociala konstruktionerna reglerar vad människor får göra och säga i olika sammanhang, och vad som är tillåtet att säga eller göra mot andra i mellanmänskliga möten (Burr, 2003).

---

¹ Begreppet *diskurs* kommer att gås igenom senare under rubriken kritisk diskursanalys.

² Burr använder inte begreppet sociala koder i sitt resonemang men vi förstår det på det sättet. Med sociala koder menar vi vad som får och inte får sägas i ett visst sammanhang samt vad som får och inte får göras i ett visst socialt sammanhang. T.ex. att konsumera alkohol på en fest ses som ett sätt att umgås skulle däremot någon konsumera alkohol under arbetstid skulle detta ses som tecken på alkoholism.

De socialkonstruktionistiska tankegångarna har kritiserats gällande deras förståelse av världen som en konstruktion. Kritikerna menar att då finns ingen verklighet. Om vi endast kan greppa de representationer av verkligheten som finns via språket vad blir det då av exempelvis svält och sjukdomar, är dessa endast produkter av människans föreställningsvärld?

Socialkonstruktionisterna svara på detta argument med att säga att det inte är meningen att man ska välja mellan en sann verklighet eller en påhittad sådan. Detta eftersom vi endast kan förstå verkligheten genom våra konstruktioner; därmed finns det inga objektiva och riktiga kriterier för att beskriva verkligheten. Dock innebär detta inte att människans upplevelse av svält och sjukdom är mindre verklig (Börjesson, 2003).

2.2. Diskursanalys och begreppet diskurs

Enligt Börjesson innebär en diskursanalys att undersöka vad som sägs, hur det sägs och vad som kunde ha sagts istället. Via diskursanalysen kan man studera hur diskurser och bildandet av sociala konstruktioner avgör vad som ska anses som sant, rätt, gott och förnuftigt. Vad som också undersöks är vem som får tolkningsföreträde, vem som får rätt att definiera verkligheten. Detta sker dock inte helt friktionsfritt, utan diskurser och vem som har tolkningsföreträde är ofta under diskussion, man strider om hur en samhällsföreteelse skall tolkas och definieras (Börjesson, 2003).

Vad är då en diskurs? Foucault säger att den är ”practices which form the objects of which they speak” (Foucault 1972 ref: Burr, 2003, s. 64). En diskurs är ”ett bestämt sätt att tal om eller förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”³ (Winther-Jørgensen & Phillips 2000, s. 7). Börjesson förklarar att diskurser är produktiva då de hjälper människan att skapa förståelseramar samt en förståelse för kontexten. En del diskurser uppstår i ett visst sammanhang och kan ses som nya, medan andra är så etablerade att de kan uppfattas som mentaliteter. Det är diskurser som fastställer vilka kategorier som människan kommer att se som logiska och sanna. Här ligger en maktdimension hos diskurser som bestämmer vad som ska inkluderas och vad som bör exkluderas ur det sociala sammanhanget. Samtidigt som diskurser bestämmer vad som gäller så är de inte statiska utan i rörelse, vilket innebär att de ändras med tiden eller med platsen. Vissa diskurser är seglivade medan andra är kortlivade. Vissa diskurser kan vara lokala medan andra har en betydlig längre räckvidd (Börjesson, 2003).

Vivien Burr förklarar diskurs på följande sätt:

A discourse refers to a set of meanings, metaphors, representations, images, stories, statements and so on that in some way together produce a particular version of events. It refers to a particular picture that is painted of an event, person or class of persons, a particular way of representing it in a certain light. If we accept the view // that a multitude of alternative versions of events are potentially available through language, this means that, surrounding any one object, event, person etc. there may be a variety of different discourses, each with a different story to tell about the object in question, a different way of representing it to the world (Burr, 2003, s. 64).

Sammanfattningsvis i denna uppsats förstår vi diskurser som meningsbärande enheter som genom språket konstruerar verkligheten. Diskurser är knutna till tid och rum och de hjälper oss att kategorisera vår omvärld. Diskurser är exkluderande och inkluderande. Det råder dessutom flera olika diskurser samtidigt, de fungerar ibland i harmoni med varandra men kan

---

³ Obs! deras kursivering även parenteserna är deras.

också vara antagonister det vill säga diskurser som slåss om samma utrymme. Det är så här vi kommer att använda diskursen som analytisk redskap i detta arbete.

2.3. Kritisk diskursanalys

Om vi nu vänder blicken mot den kritiska diskursanalysen som vi vill tillämpa i uppsatsen, så menar Winther-Jørgensen & Phillips (2000) att det finns olika inriktningar inom den kritiska diskursanalysen. De beskriver vad dessa olika riktningar har som är gemensamt och som utgångspunkt för denna beskrivning använder de sig av Fairclough & Wodaks arbeten.

1. Den sociala världen, inbegripet sociala identiteter och sociala relationer konstitueras genom diskursiva praktiker. Det vill säga genom att individer konsumerar och producerar text, vilket innebär att språket delvis hjälper till att forma sociala relationer och identiteter, eller att sociala relationer och identiteter till viss del är en produkt av språket. Den kritiska diskursanalysen intresserar sig för att studera hur diskursiva praktiker fungerar i samhället.

2. Diskurs är en viktig form av social praktik som både konstituerar och konstitueras av andra sociala praktiker. Det innebär att diskurser påverkar men också påverkas av andra sociala skeenden. Diskurser är med och formar sociala strukturer men de utformas och begränsas i sin tur av nämnda strukturer. Diskurser hjälper till att förstärka andra sociala dimensioner, de bidrar inte bara med att forma och omforma sociala processer och strukturer utan fungerar också som speglingar av dem. Diskurser återspeglar rådande ordning, legitimerar den och ger uttryck för verkliga maktstrukturer (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000).

Samhällets diskursiva konstitution härleder sig inte från idéernas fria spel i människors huvuden utan från en social praktik som är fast förankrad i och orienterad mot verkliga, materiella sociala strukturer (Fairclough 1992, ref: Winther-Jørgensen & Phillips 2000, s 68).

3. Kritisk diskursanalys arbetar så nära empirin som möjligt och gör lingvistiska analyser av språkbruket i sitt sociala sammanhang genom att i huvudsak studera texter och deras egenskaper. Analysen avslöjar strukturerna genom vad som sägs i tal och skrivs i text.

4. Inom den kritiska diskursanalysen menar man också att det finns strukturell makt och ojämlikhet mellan sociala grupper i samhället som diskursiva praktiker bidrar till att skapa och reproducera. Ojämlikhet mellan kvinnor och män, sociala klasser och etniska minoriteter och majoriteter är exempel på detta. Här talas det om diskursers ideologiska effekter när de fungerar för att befästa eller skapa nya ojämlika maktförhållanden i samhället. Den kritiska diskursanalysen ser som sin uppgift att avslöja sådana ideologiska effekter och att klargöra de diskursiva praktikernas funktion i upprätthållandet av dem (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000).

5. Kritiska diskursanalytiker uppfattar sig inte som neutrala utan har ett uttalat ställningstagande för de svagare grupperna i samhället och de arbetar för att jämna ut ojämlika maktförhållanden. Medvetenheten om språkets makt kan inspirera till alternativa verklighetsuppfattningar (ibid.).

2.3.1. Fairclough

Den kritiske diskursanalytikern Norman Fairclough har sina rötter i en post-marxistisk tradition och hans arbete syftar till att lyfta fram de maktförhållanden som finns i samhället och som är ojämlika. Hans syn på diskurser är att de hjälper till att bilda sociala identiteter,

sociala relationer samt att de utgör en del av en större kontext där individer skapar betydelse- och kunskapsramar (Johansson, 2006).

Fairclough menar att det finns två dimensioner som man bör ta hänsyn till när man analyserar diskurser. Det ena kallar han den kommunikativa händelsen, som innebär att man använder språket i olika sammanhang som till exempel i texter, i samtal, i framföranden av politiska tal, i intervjuer, filmer mm. Den andra kallar han diskursordningen detta är alla de sammanlagda diskurser⁴ som används inom ett socialt område eller en social institution. Det är alltså ett fält där de olika diskurser strider om hegemoni, strider om att vara rådande. Detta är en ständig pågående process under vissa tider är någon diskurs rådande för att sedan omkullkastas av en annan diskurs. Här bör vi ha i åtanke att Fairclough ser på diskurser som endast lingvistiska element och skiljer dem från andra diskursiva praktiker vilket inte alla diskursanalytiker gör.

Fairclough har utarbetat en egen analysmodell där han menar att man ska titta på diskurser utifrån tre olika dimensioner i text, i form av kommunikation i tal och skrift, samt som social praktik. Vad den tredje delen av Faircloughs modell innebär, är att man tittar på förhållandet mellan diskurser och den icke-diskursiva praktiken. Till exempel så tittar man efter vad det finns för ekonomiska eller institutionella faktorer som påverkar den rådande diskursiva praktiken. Det är på detta sätt man kommer åt hur ojämlika maktförhållanden i samhället skapas och upprätthålls via diskursiva praktiker men också hur dessa kan bidra till att förändra nämnda ojämlikheter (Winther-Jørgensen & Phillips, 2000).

Även om fokus i vårt arbete kommer att ligga på textanalys så kommer vi ändå att till viss del förhålla oss till den icke-diskursiva praktiken. Vi ska titta på hur de institutionella faktorerna påverkar den rådande diskursiva praktiken, alltså på förhållandet mellan hur socialsekreterarna uttrycker sig och hur socialtjänsten som organisation påverkar socialsekreterarnas handlingar. Detta då utredningsarbete kring sexuella övergrepp mot barn sker inom socialtjänsten, en organisation som dessutom är en myndighet med makt

2.3.2. Makt

Maktbegreppet har en självklar plats i en kritisk diskursanalys eftersom den intresserar sig för rådande maktförhållanden i samhället. Även om vi i vardagen använder ordet makt ganska oreflekterat behöver den definieras i detta sammanhang. I Nationalencyklopedin ( ) står:

Makt inom samhällsvetenskapen antingen *handling* dvs. maktutövning eller *förmåga* dvs. maktresurser. Makt utövas när en aktör A får en aktör B att handla enligt A: s vilja eller intressen, även om handlingen strider mot B: s vilja eller intressen. Grunden för A: s förmåga att utöva makt utgörs av *maktresurser*, med vilka A kan belöna eller bestraffa B. Exempel är vålds- och tvångsmedel, arbetskraft, rösträtt, kontroll över ekonomiska resurser som pengar och produktionsmedel samt symboliska belöningar och bestraffningar såsom beröm och klander. Viktiga egenskaper hos maktresurser är bl.a. mångsidighet (vilka olika typer av handlingar hos B kan A påverka?), omfång (hur många andra kan A påverka?), koncentrerbarhet och kostnader. Inom en organisation kan makt villkorligt delegeras till befattningshavare på olika nivåer inom organisationen. Kostnaden av A: s maktutövning över B beror delvis på B:s reaktioner. Maktutövning baserad på vålds- eller tvångsmedel leder oftast till negativa reaktioner hos B och blir därför instabil. Ekonomiska resurser uppfattas vanligen som mera neutrala av B, medan symboliska maktmedel ses som legitima.

---

⁴Winther-Jørgensen & Phillips säger att Fairclough skilja mellan diskurstyper, diskurser och genrer men enligt dem är han inte alltid tydligt och växlar mellan genre och diskurs. Själva väljer de att endast använda begreppet diskurs (2000). Vi har valt att göra detsamma det gör nämligen ingen skillnad för vårt arbete att särskilja diskurstyper, diskurser och genrer. Ett särskiljande av detta skulle bara bidra med att göra kapitlet om teoretiska perspektiv och teorier mer svårbegripligt.

Maktutövning accepterad av de berörda som legitim brukar betecknas som *auktoritet* (NE band 12, s. 637).

Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv så ses makt som betydligt mer dimensionellt än vad som beskrivs ovan. Det handlar inte om att *ha* makt, d.v.s. en egenskap, eller endast om att *utöva* makt, det vill säga ett agerande, från en person som påverkar en annan mot dennes vilja eller mot dennes intressen. Makten finns i interaktionen *mellan* maktens subjekt (jag, du, vi osv.) och i samhällsstrukturerna. Därför blir makt svår att definiera utifrån diskursanalytisk perspektiv, eftersom makten skapas i och med att vi uttrycker den i ord och identifierar den som makt. Börjesson och Rehn (2009) skriver följande:

Centralt för en postmodern syn på makten är att man antar att det inte finns något specifikt att definiera, och att makten handlar om att försöka ta kontroll över språket – något som man samtidigt säger är omöjligt eftersom definitioner alltid innehåller motsägelser och otydligheter. Makt handlar då inte om tvång, utan om att kontrollera vad som sägs och hur det sägs, samt om de effekter denna typ av kontroll får (Börjesson & Rehn, 2009, s. 37).

2.4. **Subjekspositioner**

I uppsatsen använder vi oss av, förutom diskurs som ju är det mest centrala, ytterligare några viktiga analytiska begrepp där subjekspositioner är ett av dessa. Så här säger Margaret Wetherell (2001): i *Discourse theory and practice, a reader*:

One key claim of discourse researchers (...) is that language positions people – discourse creates **subject positions**. What does this mean? To speak at all is to speak from a position (...). Further than this, the positions or slots in culturally recognized patterns of talk such as the ‘autonomous women’, the ‘mad women’, ‘the fragile victim’ and so on, constructs us as characters and give us a psychology. In other words, they provide us with a way of making sense of ourselves, our motives, experiences and reactions. (Wetherell, 2001 s. 23f)

Människan har inom en viss kultur inom en vis tid gemensamma föreställningar, kategorier som vi medvetet/omedvetet använder oss av när vi kommunicerar med varandra. Vi kan med hjälp av dessa föreställningar positionera oss i talet. Diskurser fungerar som tolkningsredskap i den sociala interaktionen och all förståelse människan har av världen får sin mening via diskurserna. Detta innebär att individen genom att tala om sig själv och andra skapar meningsbärande strukturer om sig själva och sin omvärld. Institutioner ger oss ramarna för hur vi kan kategorisera oss själva och samtidigt kategorisera andra. Inom dessa kategorier ryms föreställningar som förklarar hur man bör vara för att kunna placera sig själv och andra i dem. Detta implicerar även särskilda beteenden, rättigheter och skyldigheter⁵ som medföljer kategoriseringen (Wetherell, 2001). Som exempel kan nämnas föreställningen att kvinnor är bättre än män på att sköta om barn på grund av sitt biologiska kön. Genom detta kan vi argumentera för att det är mer naturligt att kvinnan tar huvudansvaret för barnen. I en vårdnadstvist kan kvinna positionera sig, utifrån en modersdiskurs, som den naturliga omsorgsgivaren för att därigenom får vårdnaden av barnen.

Till skillnad från psykologin som ser individens personlighet som en enhet menar diskurspsykologin att människan är flytande i sin positionering i de olika diskurserna, vilket medför att samma individ kan inta olika positioner beroende på kontext (Johansson, 2006).

I resultat och analys undersöker vi hur socialsekreterarna positionerar sig själva och klienterna, vilka kategorier de gör utifrån olika diskurser och vilken makt det ger. Till

---

⁵ Det står ingen om just skyldigheter i den referensen vi har till denna text men vi anser att det borde inbegripas och därför kompletterar vi med det.

exempel är vi bland annat intresserade av att granska vilka kategorier man gör av barn som utsätts för sexuella övergrepp och vad detta innebär för hur man ser på barnet och för den hjälpen barnet får av socialtjänsten som myndighet.

2.5. "Doing gender"

Ett annat analytiskt begrepp vi tillämpar i uppsatsen är begreppet "doing gender, att göra kön". Sociologerna Don Zimmerman och Candace West introducerade begreppet i en artikel från 1987.

Doing gender means creating differences between girls and boys and women and men, differences that are not natural, essential, or biological. Once the differences have been constructed, they are used to reinforce the "essentialness" of gender (West & Zimmerman, 1987).

Socialkonstruktionister ser kön som konstruktion, inte den biologiska kroppen i sig. Kvinnor och mäns genitaler är olika men de föreställningar vi har knutit till dessa fysiska egenskaper får konsekvenser för hur människan väljer att konstruera kategorin kvinna respektive man.⁶ Människans föreställningar om kön är socialt konstruerade och historiskt bundna. Diskursen om kvinnligt och manligt är såpass förankrad i individens föreställningsvärld att den är relativt stabil i sin konstruktion och därför svår att rubba, om den inte finns återskapas vi den. Kärnan i begreppet doing gender är just att det är en pågående process där vi testar vår förståelse av omvärlden mot en dualistisk verklighet utifrån en föreställning av kvinnligt och manligt. Det som anses som kvinnligt och manligt har länge ansetts som "naturliga/biologiska" karaktäristika och har därför länge stått oemotsagda. I enlighet med konstruktionismen är kön något man gör och inte något man är. I skapandet av kvinnligt och manligt har man gestaltat kategorin "kvinna" som fundamentalt olik kategorin "man" och därmed som motsatt. Det skapas en ojämlik maktstruktur i görandet av kön, där kvinna försätts i underordning och man i överordning (West & Zimmerman, 1987).

Helena Johansson skriver i sin avhandling:

Det intressanta är dock inte om kroppen finns eller inte utan *hur* kön görs och *vilka egenskaper* som tillskrivs dessa kroppar samt *vilka konsekvenser* det får (Johansson, 2006, s.52).

Det är relevant för vår uppsats att undersöka hur våra informanter förhåller sig till kvinnor respektive män i sina berättelser. Vi tittar på om de gör skillnad på klienter utifrån föreställningar om kön, och om de gör kön i sin förståelse av händelserna kring de sexuella övergreppen mot barnen.

---

⁶ Judith Butler är mer radikal i sin tanke kring konstruktion av kön och menar att det finns igen skillnad mellan det biologiska könet och genus, det konstruerade könet, bägge menar hon, är lika konstruerad (Genus trubbel, 1990/2007)

3. Tidigare forskning

Vi börjar detta kapitel med att presentera tidigare studier i form av böcker och vetenskapliga artiklar som anknyter till vårt ämne sexuella övergrepp mot barn. Forskningen inom detta område är omfattande men smalnar av betydligt om man vill studera socialsekreterarnas egna känslor kring ämnet, ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Först presenteras två böcker som tar upp ämnet sexuella övergrepp mot barn. Vidare presenteras artiklar som undersöker känslor i det sociala arbetet samt en antologi som diskuterar känsloregleringen i det västerländska samhället. Vi avslutar detta kapitel med att en intervju vi gjort kring känslor och känslohantering. Vi är medvetna om att detta inte är forskning, men vi anser att den ändå är relevant för vår uppsats.

Boken *Brottet, offret och förövaren* (Bergenheim, 2005) presenterar forskning kring synen på människan, kön, sexualitet och barn ur ett idéhistoriskt perspektiv. Hon visar hur rättsväsendet och vetenskapens attityder till sexualitet och kön har förändrats. Här har vi hämtat två olika förklaringsmodeller för sexuella övergrepp som kommer ur olika discipliner.

Den patologiska förklaringsmodellen förklarar övergreppen som tecken på sjuklighet och förövaren som sexuellt frustrerad, psykisk sjuk eller kraftigt neurotisk. Att förövaren själv varit ett offer för sexuella övergrepp i barndomen ses som en förklarande orsak, liksom en dålig relation mellan makarna, en sexuellt avvisande hustru eller ”en konsekvens av sjuka familjeförhållanden” (s 417). Denna förklaringsmodell får enligt Bergenheim inte stöd av forskning. Alla fäder som begår sexuella övergrepp mot sina barn har inte ett dåligt sexliv med sin fru, och incest sker inte i alla dysfunktionella familjer (ibid.).

Den feministiska förklaringsmodellen säger att för att bevara en manlig dominans i samhället är våldtäkt bara en ytterligare vidgning av ett sexuellt beteende som är normalt för män. Övergreppen har mer att göra med den maktutövning som män har över kvinnor, än att det är en sexuell handling. I patriarkala strukturer finns en social kontext, och ur den uppstår sexuella övergrepp mot barn, eftersom män tidigt lär sig att kvinnor är till för deras behov och framgången hos det motsatta könet spelar en stor roll för pojkarnas könsidentitet (ibid.).

Ninni Carlssons (2009) avhandling *Avslöjandets tid - kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp* är en kvalitativ studie där trettio intervjuer gjordes under två års tid och åtta kvinnor i åldrarna 29-69 år. Där berättas om deras erfarenheter av att bearbeta sexuella övergrepp i barndomen. Avhandlingen är indelad i tre delar, först en historisk överblick av hur debatten kring sexuella övergrepp, incest och våld har sett ut i skrift, i media och i samhället i stort under åren 1970-1996, sedan delarna tystnadens tid och avslöjandets tid, där informanterna gör sina berättelser.

Carlsson ger i sin avhandling flera referenser till undersökningar som säger att sexuella övergrepp är lika vanliga i alla samhällsklasser och etniska grupper, men att de lägre samhällsklasserna är överrepresenterade i anmälningarna till myndigheterna. Sexuella övergrepp mot barn förknippas med socialt svaga familjer och med ett sådant perspektiv kan socialt välordnade familjer fungera som ett skydd mot upptäckt. När en sådan bild visar sig vara oriktig utmanas både relationer och lojaliteter. Därför möts misstankar och avslöjanden om sexuella övergrepp ofta med ett starkt motstånd. När det utsatta barnet ses som ”problemet” skyddas förövaren och brotten legitimeras. Hon visar också på att barn har svårt att tala om de övergrepp de har utsatts för. ”En mängd studier visar att avslöjanden är förknippade med negativa reaktioner, rädsla, skuld, skamkänslor och hänsyn till förövare och föräldrar och att det är förbundet med större fara och misstro från omgivningen att berätta i

barndomen än när man blivit vuxen, speciellt om förövaren är en släkting” (Carlsson, 2009 s 20).

I boken tar Carlsson bland annat upp hur intervjupersonerna i sina berättelser konstruerar och återskapar två modersdiskurser. Utifrån ett strukturellt perspektiv nämns den ”medförtryckta mamman” vilket betyder att mamman också är ett offer för pappans/partnerns våld. Här beskrivs hon stå i ett beroendeförhållande till mannen samt som underordnad i sociala villkor, klass och kön. Arbete utbildning och synen på moderskap nämns bland annat som inverkan faktorer. Utifrån ett individuellt psykopatologiskt perspektiv är den ”medskyldiga mamman” en diskurs som menar att mamman är medskyldig till faderns/partnerns handlande. I den psykopatologiska diskursen ses mamman som kärlekslös och personlighetsstörd.

I artikeln *The social construction of emotions in child protection Case-talk* (Forsberg & Vagli, 2006) jämför författarna hur känslor uttrycks i naturligt förekommande kollegiala falldiskussioner inspelade under ett år på två socialkontor, ett i Finland och ett i Norge. De två längsta och mest känslomättade samtalen valdes ut för analys, och i båda fall gällde det svårlösta ärenden.

Inledningsvis presenterar Forsberg & Vagli tre typiska perspektiv på känslor i forskningen om socialt arbete. Den första och vanligaste inställningen är att känslor är ovidkommande och bör ignoreras då de inte hör hemma inom vetenskap. För det andra finns den forskning som intresserar sig för känslor och uppfattar dem som självklara kategorier av naturliga sinnesrörelser hos individer som kan registreras i deras ansiktsuttryck och ord. För det tredje den socialkonstruktionistiska ståndpunkten som i stället utgår från att känslor är handlingar som uttrycks i socialt samspel inom givna ramar; en meningsskapande tolkning i en viss social och historisk kontext avgör vilka känslor som konstrueras. Den senaste synen på känslor är den som Forsberg & Vagli valt att använda sig av i sin studie.

Vidare påvisar de att den första hälften av falldiskussionerna utgör en problemfas medan den andra hälften utgör en lösningsfas. I analysen av de båda samtalen identifieras fyra olika inramningar för känslor. Problemfasen består av en socialarbetares beskrivning av ett hopplöst fall, och känslorna uttrycks inom dels en ram av *desperation* och dels en ram av *omsorg*. Lösningsfasen utmärker sig genom att handledare eller kollegor blir aktivare i samtalet och föreslår olika åtgärder. I den norska och den finska situationen går samtalen skilda vägar här, och känslor uttrycks inom ramen av *fakta* respektive *reflektion*.

En slutsats i studien är att känslor läggs mer eller mindre åt sidan när fokus läggs på att legitimera att man avslutar ett ärende. Samtalet inriktas då på dokumentation av fakta som skall presenteras för andra myndigheter som får ta över ansvaret för beslut. Men i de fall då fokus läggs på att fortsätta söka efter förståelse och nya perspektiv och nätverk för samverkan ventileras känslor hela tiden i en reflekterande process, vilket beror på ärendets komplexitet och ambivalens.

Studien avslutar med en diskussion om hur skillnaden i de ovan nämnda känsloramarna skall tolkas. Forsberg & Vagli lutar åt att det handlar om antagonistiska diskurser mellan vetande baserad på faktadokumentation respektive vetande baserat på reflekterande holistisk omsorg. De menar att uttryck för känslor tycks stimulera reflektion, vilket är avgörande för en bra bedömning i ärenden. Känslor produceras som en del i den sociala processen när man värderar och tolkar utredningsärenden, och därmed skapar kunskap.

En kvantitativ enkätundersökning, *Emotional responses to child sexual abuse: A comparison between police and social workers in Hong Kong*, (Cheung & McNeil Boutte-Queen, 2000) utgår från ett psykodynamiskt perspektiv. Författarna menar att utredarna blir ineffektiva i ärenden om sexuella övergrepp mot barn på grund av det psykologiska fenomenet motöverföring. De skriver att ingen är osårbar i mötet med andras utsatthet; redan vid första mötet utlöses känsloreaktioner hos utredaren. Om dessa känslor förblir obearbetade skapas enligt detta synsätt ett trauma som inverkar på tjänstemannens omdöme, vilket går ut över både offer, förövare och andra familjemedlemmar.

De redovisar exempel på forskning om den utbrändhet som ofta drabbar dem som arbetar med skydd av utsatta barn. Studien påpekar dock att det saknas en diskussion om hur känslomässig självkänedom kan hjälpa både de utsatta och tjänstemännen att utvecklas positivt.

I enkäten fick olika tjänstemän ange vilka känsloreaktioner de haft vid sina första möten med barn utsatta för incest. De fick gradera svarsalternativ i en strukturerad lista med olika föreslagna känslor. Ilska mot förövaren var den vanligaste angivna känslan följt av medkänsla för barnets nöd. Den minst angivna känslan var skam över sina kollegor och ofrivillig upphetsning vid redogörelser av övergreppen. Resultatet presenterar korrelationer (samband) mellan angivna känslor och respondentens yrkeskategori. Korrelationerna visar inte på några större skillnader utom att de som var poliser hade en större benägenhet att vilja straffa förövarna medan de som var socialarbetare uttryckte olika slags obehagskänslor. Dit hörde till exempel oro för att inte räkna till i hanteringen av ärendet. Utifrån detta resultat diskuterar forskarna möjligheten av att uppnås ökad självkänedom och ett öppnare samtalsklimat i fråga om känslor med hjälp av känslokartan man använde i undersökningen. De menar att det är viktigt att utforska sina egna känslor och grundinställningar innan man arbetar med utsatta människor.

Den tvärvetenskapliga antologin *Regulating emotions* (Vandekerckhove, 2008) är ett forskningsresultat som presenterades vid en workshop vid universitetet i Bielefeld under 2004-2005. Där beskrivs förmågan att kontrollera känslor som något som skiljer människan från djuren. Författarna framhåller att traditionellt västerländskt tänkande oftast betraktar känslor som störande och irriterande, särskilt i sammanhang som kräver analys eller artigt uppförande. Känslor anses till och med undergräva den sociala ordningen. Men sammanställningen av de senaste tjugo årens forskning visar enligt antologin att känslor är oerhört viktiga för individuella och sociala funktioner. Den visar också hur känslor kontrolleras på väldigt olika sätt i olika kulturer. Västerlandets mål att uppnå positiva känslor och undvika negativa känslor utgår från individualism; till positiva känslor hör de som stärker självkänslan och vice versa. I kulturer som utgår från vad som gagnar kollektivet spelar sådana värderingar mycket mindre roll. Författarna utgår ifrån att människans biologiska känslosystem i stort sett är konstant och universellt, men att känslorna i detta system anpassas till specifika socio-kulturella sammanhang. Känsloreglering kan alltså definieras som den process genom vilken individer påverkar vilka känslor de har, när de har dem, och hur de upplever och uttrycker dessa känslor.

I en intervju som vi gjort med fil dr i psykologi Kjell. R. Nilzon nämner han fyra sätt att hantera känslor på. Man kan explodera, att ge ett starkt och direkt uttryck för känslan eller implodera, vilket innebär att man bevarar känsloreaktionerna inom sig. Båda dessa sätt påverkar hälsan negativt. Enligt en amerikansk psykiater Jens Otto Kernberg, som Nilzon refererar till, har det i vår tid uppstått en ny människotyp, som kallas turbomänniskan. Denna typ trivialiserar och underskattar känslor. Man tycker inte att man har tid att känna, eller att

känna efter. Kernberg menar att det är skillnad på hur män och kvinnor konstruerar sina känslouttryck, men däremot inte på förmågan att känna. Det fjärde sättet att hantera känslor på är det bästa sättet, nämligen att acceptera sina känslor. ”Känslor är i grund och botten det instrument en människa har för att veta hur den mår, en orienteringstavla när förnuftet inte räcker till” (Nilzon 2009-03-31).

Vi undersöker i vår uppsats diskursanalytiskt hur socialsekreterare talar om de känslor de hade vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn och hur de talar om hur de hanterade känslorna. Vi undersöker också hur de i intervjuerna positionera sig själva och sina klienter samt maktaspekter knutna till dessa positioner. Vi är till sist också intresserade av att undersöka vilka konstruktioner socialsekreterarna gör utifrån olika diskurser och hur de använder språket för att ”göra kön”. I tidigare forskning har vi inte funnit någon studie som exakt sammanfaller med detta syfte men i det material som vi valt att ta med har vi hittat likheter med vår uppsats.

De tre första studierna i vår tidigare forskning har alla ett socialkonstruktionistiskt perspektiv vilket innebär att dessa liksom vår uppsats, inte är ute efter att visa på några exakta sanningar. Det som görs i studierna är tolkningar av sociala konstruktioner. I boken Brottet, offret och förövaren visar studien bland annat på olika förklaringsmodeller av förövaren, det som vi i vår diskursanalys benämner konstruktioner som socialsekreterarna gör. I Carlssons bok Avslöjandets tid är det intressant att se och jämföra de diskurser som skapas och återskapas kring ämnet sexuella övergrepp. Vi har här speciellt sett likheter när det gäller diskurser kring mödrar till de sexuellt utsatta barnen. Vår uppsats kommer också nära den finsk/norska studien *The social construction of emotions in child protection Case-talk* då forskarna Forsberg & Vagli också studerat hur socialsekreterares känslor ser ut under en utredningsprocess. I likhet med vår studie tolkar vi att författarna ser vikten av att ha känslor med i bedömningen när det gäller olika typer av utredningar.

Emotional responses to child sexual abuse : A comparison between police and social workers in Hong Kong tycker vi är intressant för vår studie eftersom man där gjort en undersökning av socialsekreterares känslor i arbetet med utredningar av sexuella övergrepp mot barn. Metoderna för våra respektive undersökningar skiljer sig åt då studien av Cheung & McNeil Boutte-Queen är en kvantitativ enkätundersökning och vår en diskursanalys av ett fåtal intervjuer, men vårt syfte i uppsatsen har tycker vi relevanta likheter med deras studie eftersom vi också bland annat tittar på hur socialsekreterarna talar om känslor i förhållande till det sexuellt utsatta barnet och förövaren.

Den tvärvetenskapliga antologin *Regulating emotions* beskriver forskningsresultat kring vad som ligger till grund för den moderna människans syn på känslor och kontrollen av dem. I vår studie gör vi liknande analys då vi tolkar hur socialsekreterarna talar om sina känslor, vi ser då på vilka diskurser som tycks råda och på hur socialsekreterarna positionerar sig som professionellt känslomässigt kontrollerade.

Intervjun vi gjorde med Kjell. R. Nilzon har varit viktig för vår förståelse för känslor och hur man förhåller sig till och hanterar dem. Nilzon belyser fyra sätt att hantera känslorna på. Denna kunskap har varit intressant för oss i ett inledande skede av uppsatsen samt viktig för vår förståelse i ämnet.

4. Metod

I det här kapitlet kommer vi mer i detalj att redogöra för hur vi har gått till väga i vårt arbete med uppsatsen. Här belyser vi hur vi har sökt aktuell litteratur och tidigare forskning i vårt ämne. Vi beskriver arbetsprocessen, vårt sökande efter informanter, hur vi arbetade med intervjuerna, resultat och analys. Vi presenterar de etiska ställningstaganden vi gjort och sist i denna del gör vi reflektioner kring undersökningens kvalitet.

Vi har valt att göra en diskursiv analys av hur socialsekreterare talar om känslor och hur de talar om hur de hanterar dessa när de utreder ärenden av sexuella övergrepp mot barn. Vi har inte för avsikt att försöka hitta *sanningar* eller *rätta tolkningar* om det som våra informanter säger. Vår mening är heller inte att vare sig *rätta* eller *bekräfta* våra informanternas syn på saker och ting eller deras åsikter. Vår intention är att lyfta fram de konstruktioner socialarbetarna gör och titta hur de positionerar sig själva och sina klienter. Vi är intresserade av att se hur socialarbetarna skapar, men också hur de är med och bevarar rådande diskurser. Det är därför som konstruktioner, subjektpositioner och diskurser samt maktaspekter som är knutna till dessa positioner är av intresse för oss och inte bärarna av dem i sig.

Carlsson (2009) belyser i sin avhandling, skillnaderna mellan kvalitativa och kvantitativa undersökningar och hävdar att dessa bör bedömas olika. Då vi ville undersöka hur socialsekreterare använder språket när de talar om sina känslor vid utredningar, har vi valt en kvalitativ ansats. I motsats till en kvantitativ ansats som innebär att man undersöker separata individer utan kontext, så bygger våra intervjuer på "relationer och talat och tolkat språk" (ibid: 104) i en kontext nämligen utredningar av sexuella övergrepp mot barn. Det är ett av sätten man kan välja för att producera kunskap (ibid.).

4.1. **Litteratursökning och databassökning**

För att hitta tidigare forskning inom området: socialarbetares känslor vid utredningar, gjorde vi olika databassökningar. Vi använde oss av CSA Illumina, Social Services Abstracts som är en av databaserna där man hittar internationella vetenskapliga artiklar. Där använde vi oss av de övergripande sökorden *socialworker, emotions, sexual abuse*.

Via databasen Libris sökte vi svensk forskning och litteratur inom sociala frågor och begränsade sökningen med sökordet *sexuella övergrepp*.

Vi sökte även via Google scholar med sökorden *sexuella övergrepp socialtjänst i Sverige, socialt arbete sexuella övergrepp, socialt arbete med barn i Sverige, child sexual abuse*.

Från Internet kunde vi ladda ner värdefull information med statistik: Barnavårdsanmälningar och utredningar 2008 från länsstyrelsen, samt Socialstyrelsens Författningssamling där vi hittade lagtexter och definitioner av begrepp. Vi letade efter litteratur om diskursanalys och aktuell forskning i ämnet *sexuella övergrepp mot barn* på bibliotek och i bokhandeln. Ytterligare tips om värdefull litteratur fick vi också av vår handledare.

Vi gjorde också i början av vår undersökning en expertintervju med psykoterapeut Kjell R. Nilzon då vi ställde frågor om känslor och hantering av dessa ur ett mer psykodynamisk, psykologiskt perspektiv. Intervjun med dess innehåll var en god grund för vårt arbete.

4.2. Sökandet efter informanter

För att få informanter vände vi oss först till tre socialkontor som vi haft kontakt med under studietiden. Vi bad de ansvariga socialsekreterarna på barn- och familjeenheterna att förmedla vårt informationsblad (se bilaga 1) till de socialsekreterare som någon gång utrett sexuella övergrepp mot barn. Detta resulterade i endast en informant vilket gjorde att vi utvidgade vårt område mer och mer i jakten på informanter. Till slut hade vi kontaktat socialkontoren i hela Göteborg med kranskommuner samt Trollhättan och Lidköping. När vi ringde runt till de olika kontoren, fick vi ibland svaren – *Varför ringer ni till oss? Vi har inte de problemen här! Ring till mer socialt utsatta kommuner/stadsdelar, där har de erfarenhet av sådana här saker.* Detta tolkar vi som att sexuella övergrepp mot barn är något som man ibland inte riktigt vill kännas vid och därmed placeras i vissa miljöer, men de flesta av enhetscheferna var mycket hjälpsamma och tillmötesgående. Slutligen fick vi ändå använda oss av snöbollsurval och fick då sammanlagt fem informanter, fyra kvinnor och en man. De är verksamma som socialsekreterare och alla utom en har lång erfarenhet av arbete på socialkontor. Flera av dem har dessutom stor vana av att utreda sexuella övergrepp mot barn.

Svårigheten att hitta informanter från socialkontoren kan bero på många saker. Dels är vi många studenter som skriver uppsats denna termin och dels anar vi att det inte alltid är så lätt som socialsekreterare att tala om sina egna känslor.

4.3. Arbetet med intervjuerna

Som ett stöd i våra intervjuer och för att alla informanter skulle besvara vissa huvudfrågor använde vi oss av en halvstrukturerad intervjuguide (se bilaga 2). Detta för att vi själva skulle kunna hålla tråden, men samtidigt ge intervjun en chans att utvecklas och röra sig fritt. En halvstrukturerad intervju består av frågor utifrån teman. Intervjun bör vara både dynamisk och tematisk för att dels skapa ett gott samspel mellan informanten och intervjuare och dels hålla sig nära forskningsämnet (Kvale, 1997). Formen gjorde också att vi fick svar på frågor vi inte tänkt på att ta med i intervjuguiden och som senare gjorde vårt material rikare. De teman vi utgick ifrån i intervjuguiden var, känslor, värdegrunder, strategier för hantering av känslor i arbetet med utredningar. Frågorna var ställda så att vi också skulle få tematiska svar som var relevanta för uppsatsen.

Vår utgångspunkt har varit att låta informanterna prata utifrån utredningar de gjort om sexuella övergrepp mot barn. Vi har frågat, vilka känslor som har uppstått i mötet med barnet, förövaren och vårdnadshavaren. Frågorna var formulerade så, att informanterna kunde berätta om ett specifikt ärende, detta för att aktivera de känslor de hade. Att sätta berättandet i en kontext, gör att minnena vaknar. Intervjuguide och informationsblad (bilagorna 1 och 2) skickades ut till alla informanter innan intervjun efter en önskan från en av informanterna om att förbereda sig. Det blev en bra hjälp för oss också eftersom de i lugn och ro fick tänka igenom de utredningar de haft.

Vi förbereddes av vår handledare på att vi skulle arbeta med ett svårt och känsligt område och att vi skulle vara lyhörda för var informanterna ville att intervjuerna skulle äga rum, att de skulle vara förberedda för intervjusituationen och att vi skulle försäkra oss om att de skulle ha någon att prata med efteråt, om intervjun öppnade upp gamla tillstängda, jobbiga minnen och känslor. Intervjuerna hölls uteslutande på informanternas arbetsplats enligt deras egen önskan. Alla intervjuer spelades in efter godkännande från socialsekreterarna. Med tanke på en eventuell ojämn maktfördelning bör man inte vara fler än två studenter vid intervjutillfället

(Lundälv, 2009). Vid två intervjuer har vi dock varit tre vilket berodde på att informanten uttryckligen sagt innan att det var okej att vi kom alla tre. Det var bra för oss, då kunde vi reflektera och ifrågasätta varandras tolkningar efteråt på ett annat sätt. Vi tyckte att det gav en annan förståelse om vi alla var närvarande vid intervjutillfället än om vi hörde den inspelade intervjun senare, eller läste den i utskrift. Larsson (2005) talar om en liknande undersökartriangulering med syfte att ”öka säkerheten och trovärdigheten i datainsamling och analys” (ibid: 109) genom att man är flera som gör intervjuerna och fler som analyserar materialet. Intervjuerna vi gjorde var mellan 60 och 80 minuter vilket gjorde att vi fick cirka 75 sidor utskrivet material. Vi turades om att leda intervjuerna och den andre som var med kunde komplettera med följdfrågor. Vid utskriften efteråt gjorde vi alla ändå erfarenheten av att vi borde ha frågat vidare om vissa saker, men det såg vi inte vid intervjutillfället.

Vid transkriberingen tog vi med allt, inklusive alla hm och eh och så vidare. Vi tog också med olika ljud som till exempel harklingar och skratt. Vi har försökt att ligga så nära intervjun som det är möjligt, via skrift. De enstaka ord som inte gått att urskilja har utelämnats men det har kommenterats tydligt i texten. I våra citat har vi använt oss av följande tecken (...) då vi tagit bort text som inte varit relevant för sammanhanget eller av etiska skäl som vid skydd av identitet och namn på bostadsområden.

Vi är väl medvetna om att vi har påverkat våra informanter genom att bejaka, nicka, ”humma” och så vidare. Ibland har vi varit med och samkonstruerat under intervjun. Samkonstruktion är en socialkonstruktivistisk term vilket kan jämföras med Kvale (1997) som talar om ett mellanmänniskt samspel i intervjun ”där kunskap utvecklas genom dialog” (ibid: 118). Det är också så att vi genom våra frågeställningar, som redan var indelade i tre olika teman, har styrt intervjun till de områden som var intressanta för oss.

4.4. Bearbetning av insamlad empiri

Det första vi gjorde när vi väl hade intervjuerna i skrift var att färglägga texten utifrån våra teman så att vi kunde urskilja i berättelsen hur, i vilket sammanhang samt hur ofta socialsekreterarna talade om känslor. Vi tittade också på hur de talade om sina strategier för hantering av sina känslor och vilka värdegrunder de hade i arbetet. Vi kunde snabbt konstatera att vi fått en empiri där socialsekreterarna talade mycket sparsamt om sina egna känslor och att de heller inte gav uttryck för dessa. Vi fortsatte att mer tydligt arbeta med diskursiv analys direkt i texten, *hur* de talade och nästa steg var att fundera kring vilka diskurser som var rådande i informanternas beskrivningar. Vi började också urskilja de konstruktioner socialsekreterarna gjorde av de utsatta barnen, förövaren och den förälder som förväntades ge barnen skydd. Vi tittade också på hur socialsekreterarna positionerade sig själva. Det innebar att vi sammanlagt gick igenom vår empiri minst tio gånger. Vi jobbade utifrån en schematisk bild eller modell som vi skapade. Denna modell var i början till god hjälp för att vi alla tre skulle förstå hur vi arbetade och var en grund i våra många och långa diskussioner (se bilaga 3). Med tiden koncentrerade vi oss allt mer på att i resultatet lyfta fram de tolkningar vi gjort av texten kring konstruktioner, subjekspositioner och diskurser.

Vi har i så stor utsträckning som möjligt tagit med långa citat i vårt resultat, detta för att läsaren ska kunna följa hur vi har gjort våra tolkningar men också med hänsyn till att läsaren ska kunna göra egna tolkningar av materialet. När socialsekreterarna talar om barnet och den förälder/de föräldrar som förväntas ge barnet skydd, är de väldigt mångfacetterade i sitt tal, de tar hänsyn till flera olika aspekter. Det gör också att det blir mer svårläst. När de talar om

förövaren ser vi däremot att de är entydigare i sina beskrivningar. Konstruktionen av förövaren är mer självklar och visar på en nästan cementerad bild.

Efter att ha analyserat empirin med hjälp av diskursanalys gav det oss fler frågeställningar än vi hade från början. Även syftet blev mer övergripande. Vår intervjuguide innehöll tre teman, känslor, strategier för hantering av känslor och värdegrund. Informanterna gav oss i intervjuerna inte så mycket kring hantering av känslor. Samtalen kom, utifrån våra frågor mer att röra sig om hur man i sin professionalitet förhåller sig till känslor. Empirin gav mycket litet underlag för att säga något om värdegrunder, därför har vi valt att inte ge detta tema något utrymme i uppsatsen.

4.5. Etiska ställningstaganden

De fyra första, av det tio forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet rekommenderar att man ska förhålla sig till i en studie, brukar betonas mest. I enlighet med dessa började vi varje intervju med att berätta om vårt syfte, våra frågeställningar och vår metod för uppsatsen. Dessutom informerade vi om att deras medverkan var frivillig och att de när som helst kunde avbryta intervjun, eller låta bli att svara på frågor. Vi förvissade oss också om att informanterna tyckte det var okej att vi spelade in intervjuerna. Med detta hoppas vi att vi har beaktat *informationskravet* och *samtyckeskravet*. *Konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* har vi tagit hänsyn till genom att garantera informanterna anonymitet i uppsatsen och att inte använda deras namn eller nämna var de arbetar. För att ändå hålla isär informanterna har de fått var sitt nummer från ett till fem. Vi har också varit noga med att förvara det inspelade och transkriberade materialet så att det inte har varit tillgängligt för någon utomstående. Materialet kommer inte att användas i något annat syfte än som empiri i vår C-uppsats och kommer att förvaras säkert efter avslutat arbete.

Vi hade även tankar om att den här typen av intervju kunde väcka starka känslor och att informanten skulle kunna behöva prata med någon efteråt. Därför frågade vi om de hade tillgång till det efter intervjun. Ingen av informanterna trodde att intervjun skulle väcka sådana känslor, men de sa sig vid behov, ha möjlighet till handledning.

4.6. Reflektioner kring uppsatsens kvalitet

Begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet har sitt ursprung i positivismen och har en stark position i vetenskapliga sammanhang och är en norm både för kvantitativ och kvalitativ forskning (Kvale, 1997).

Vissa kvalitativa postmoderna forskare har en annan syn på validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Begreppen bedöms stå i vägen för en kreativ kvalitativ forskning och ses till och med som "förtryckande positivistiska begrepp" (Kvale, 1997: 208). Diskursanalytiska metoder ligger närmre den postmoderna, konstruktionistiska synen där begreppen inte får samma tyngd. (Kvale 1997). Socialkonstruktionism uppmanar till att vara kritisk mot föreställningen om att individen kan nå en sann och objektiv kunskap om världen. Människan kan inte, menar socialkonstruktionister, fånga den verkliga "essensen" eller saker och tings "rätta natur" utan det man gör är att skapa meningsbärande konstruktioner (Burr, 2003). Med hjälp av diskursanalys kan man studera hur diskurser och bildandet av sociala konstruktioner avgör vad som ska anses som sant, rätt, gott och förnuftigt. Vad som också undersöks är vem som får tolkningsföreträde, vem som får rätt att definiera verkligheten. Detta sker dock inte

helt friktionsfritt, utan diskurser och vem som har tolkningsföreträde är ofta under diskussion, man strider om hur en samhällsföreteelse skall tolkas och definieras (Börjesson, 2003).

Eftersom vi utgår från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och gör en diskursanalys förstår vi det som att begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet inte enkelt går att applicera på materialet som exempelvis vid en kvantitativ undersökning. Vi väljer ändå att göra ett försök att diskutera begreppen i vår uppsats.

Validiteten i en undersökning är begreppet för hur man fångat verkligheten. Det är kopplingen mellan teori och empiri i undersökningen och utan denna förbindelse är forskning meningslös. Validiteten är att man mäter det man avser att mäta (Svenning, 2003). När det gäller validiteten för intervjufrågorna så tycker vi att vi kan använda detta begrepp och då består validiteten i att vi försökt hålla oss till de övergripande teman som frågeguiden innehåller och på så vis mätt det vi avsett ”mäta”. Frågorna har utarbetats i samarbete med handledare och den handledningsgrupp vi ingått i. Vi har från denna grupp vid flera tillfällen fått feedback och hjälp med våra formuleringar. När det gäller validiteten i det fortsatta arbetet med empirin i form av tolkningar har vi försökt stärka den genom att jämföra med tidigare forskning och genom att också diskutera vår empiri med vår handledningsgrupp och med vår handledare. Analysen har vi gjort alla tre tillsammans och vi har diskuterat olika möjligheter till lösningar. Att göra en diskursiv analys tyckte vi lät mycket spännande men det var ett helt nytt sätt för oss att arbeta, det har inneburit att vi inte alltid lyckats hålla oss strikt till denna analysmetod. Vi har vid otaliga tillfällen hamnat i helt andra analytiska nivåer. Validiteten i uppsatsen har kommit i gungning då vi hamnat i att tolka och analysera vårt material utifrån mer psykodynamiskt, psykologiskt perspektiv. Vi har ibland fastnat i att tänka kring vilka skäl socialekreterarna har att handla på ett visst sätt. Diskursanalys innebär att strikt tolka vad som står i texten och det har inte alltid varit lätt. För att komma i rätt nivå för analysen har vi åter och åter påmint oss om vilka teorier vi utgår ifrån och utifrån dessa inriktat oss på vilka konstruktioner som görs, hur informanterna positionerar sig samt vilka diskurser vi ser att de skapar och återskapar. Vi tycker att vi kommit ett steg på väg i vårt diskursiva analytiska tänkande, men vi har fortfarande mycket kvar att lära.

Reliabilitet är detsamma som tillförlitlighet i undersökningar. I mätningarna som görs kan en mängd faktorer spela in och påverka (Svenning, 2003). Carlsson (2009) skriver i metodkapitlet i sin bok *Avslöjandets tid* om hur frågor kring begreppen validitet, reliabilitet lätt löper in i varandra i kvalitativ forskning. Trots detta tycker vi oss se att hon genom sitt sätt att använda språket gör det tydligt för läsaren att se på forskningsprocessen och resultat utifrån begreppens innebörd. I vårt metodkapitel har vi försökt stärka reliabiliteten genom att steg för steg beskriva arbetsprocessen och kan därför säga att vi försökt göra den genomskinlig och tydlig för läsaren. De citat vi tagit med är ordagrant återgivna, vilket gör det möjligt för läsaren att själv bilda sig en uppfattning av tolkningen. Detta är ett sätt att bidra till den så kallade genomskinligheten.

Generaliserbarhet handlar om att kunna skildra något som kan vara giltigt för en hel befolkning, att man har fått rätt urval i sin undersökning (Svenning, 2003). Detta begrepp hör mer hemma i kvantitativ forskning, därför gör vi heller inga anspråk på att våra resultat är giltiga för alla socialekreterare i Sverige då gruppen är alldeles för liten.

5. Resultat

Vi har valt att dela in vårt resultat i fyra olika delar. I den första presenterar vi hur socialsekreterarna positionerar sig som professionella. Här ger vi dessutom ett par exempel på hur de talar om att hantera egna känslor. I de tre andra delarna visar vi på vilka konstruktioner socialsekreterarna gör av barnet, förövaren och den andre föräldern samt hur socialsekreterarna positionerar sig i förhållande till dessa konstruktioner.

5.1. **Socialsekreterarnas konstruktioner av sig själva**

Vår tolkning är att socialsekreterarna intar fyra typer av positioner som markerar deras professionalitet i förhållande till de klienter de möter. För det första beskriver de sig själva som *Utredare* och vi förstår det som ett arbete som innebär att de får kontakta olika personer, myndigheter och organisationer som är relevanta för utredningen av ärendet. För det andra talar socialsekreterarna om sig själva utifrån att de har en specifik utbildning. Vi kallar denna position för *Bärare av kunskap*. För det tredje ser vi också att de talar om sig själva i termer av myndighet där de positionerar sig som en person som till exempel har makt att omplacera ett barn, *Myndighetspersonen*. Slutligen ser vi också att de talar om en förmåga att kontrollera och hantera sina känslor i mötet med klienter. Vi kallar denna position för *Känslomässigt kontrollerad*.

Nedan följer ett citat där socialsekreteraren positionerar sig som Utredare. Citatet föregås av flera frågor och svar kring vilka känslor socialsekreteraren hade i mötet med barnet, förövaren och den andre föräldern vid utredningen. När vi frågar om hur mötena har sett ut efter det, så menar vi mötena med de berörda i ärendet.

Maria - Hur har mötena sett ut efter det, hur har historien fortsatt om man säger så...?

Informant 1- Ja hur det sett ut? Samma dag inledde ju vi en utredning enligt socialtjänstlagen en 11:1 en vanlig socialtjänstutredning för att ta reda på vad den här flickan behöver från oss, för att bli skyddad och inte bli utsatt igen å. Vi gjorde en utredningsplan och vi började ju ha utredningssamtal i den mån det var möjligt. Det är ju klart att man bara inte kunde utreda man var ju tvungen att vara ett stöd samtidigt, men det viktiga var ju ändå för oss att ta reda på, hur mycket klarar den här mamman av att skydda sin tös. Tösen får ju inte bli utsatt igen... Ja så det var ju egentligen det och sen så träffade vi ju tösen, vi har ju träffat henne också under utredningstiden och haft samtal så men vi har ändå inte... inledningsvis pratade vi inte så mycket om det här, för att vi kände inte att det var vår roll utan jag remitterade ju henne till BUP och så och tog med henne dit.

I detta citat kan vi följa hur informanten beskriver hur hon inleder utredningen och refererar till den lagtext som utredningar lutar sig emot. Vi uppfattar att socialsekreteraren poängterar sin huvuduppgift att se till barnets skydd: **”det viktiga var ju ändå för oss att ta reda på, hur mycket klarar den här mamman av att skydda sin tös”**, och samtidigt säger att en viss stödfunktion gentemot mamman också är en del av arbetet: **”man var ju tvungen att vara ett stöd samtidigt”**. Vår tolkning är att socialsekreteraren på detta sätt betonar sin roll som utredare; skulle det visa sig att flickans mamma inte klarar av att skydda sin dotter ligger det på socialsekreteraren att omhänderta barnet. Vidare fortsätter hon att understryka sin roll som utredare när hon säger att några samtal med flickan om vad hon varit med om inte ingår i hennes arbetsuppgift. Vi tolkar hennes ord: **”inledningsvis pratade vi inte så mycket om det här, för att vi inte kände att det var vår roll”** som att hon säger att det inte ligger på en socialsekreterare att hjälpa det utsatta barnet att bearbeta övergreppet.

I det här citatet positionerar sig informanten som Bärare av kunskap.

Lorena - Upplever du att det är någon sorts skillnad mellan den här och någon annan sorts utredning? Du säger att ni var tvungna att vara stöd också.

Informant 1 - Ja... Nej vi har ju inga terapeutiska samtal, det har vi ju inte. Sen får man ju göra en avvägning hur mycket de här klarar och hur mycket man kan prata om utredningen, alltså det är ju inte alltid som man kan boka in två utredningssamtal och ett hembesök och sen hittar vi ett bistånd. Alltså det är ju inte att man kan förutsäga det utan man får ju ändå möta människorna där de är och då ingår ju det här stödjande. Det gör det ju alltid. Det är ju det vi har vår utbildning till tänkte jag säga annars kan ju vem som helst göra vårt jobb så... ja...

Denna informant antyder, enligt vår tolkning, att utredningar om sexuella övergrepp inte skiljer sig från andra socialtjänstutredningar. När hon säger **”Sen får man ju göra en avvägning hur mycket de här klarar och hur mycket man kan prata om utredningen”** så tolkar vi det som att socialsekreteraren uppger att det ligger på henne, som professionell, att avgöra hur mycket de personer som var inblandade i ärendet om sexuella övergrepp orkar med. Därmed ger hon sig själv tolkningsföreträde och intar positionen av expert på vad andra människor klarar av. Kunskapen som socialsekreterare besitter kopplas också till förmågan att vara stödjande när hon säger **”man får ju ändå möta människorna där de är och då ingår ju det här stödjande”**. Hon fortsätter vidare **”Det är ju det vi har vår utbildning till tänkte jag säga, annars kan ju vem som helst göra vårt jobb så”** Vi tolkar det som att informanten säger att man måste vara kvalificerad för att kunna möta människor som befinner sig i utsatta positioner, och att socialsekreteraren därmed konstruerar kategorin bärare av kunskap. Detta innebär att vem som helst inte kan göra ett jobb som socialsekreterare utan att ha inhämtat *de rätta redskapen* i form av kunskap och utbildning.

I nästa citat ber vi informanten berätta om ett fall som gått särskilt bra. Hon svarar genom att positionerar sig som Myndighetsperson i relation till en pappa, vars dotter har blivit utsatt för övergrepp av sin mammas nya sambo.

Informant 4 - Och till slut gick jag och ringde hennes pappa, och så sa flickan ändå att du kan ringa pappa men de vill inte ha mig där, men jag tänkte att jag ringer honom ändå men så visade det sig att hans nya fru inte tyckte om flickan Eh men jag förklarade att han är vårdnadshavare och får ta sitt ansvar så det ledde till att jag satte flickan på tåget och han mötte upp sen henne där, och hans fru fick gilla läget.

Här kan vi följa hur informanten positionerar sig som myndighetsperson när hon säger **”men jag förklarade att han är vårdnadshavare och får ta sitt ansvar (...) och hans fru fick gilla läget**. Vi tolkar att hon positionerar sig själv som en bestämd och självsäker person med en myndighet som möjliggör att flickan får komma hem till fadern. Samtidigt använder hon sig av juridiska termer: **”jag förklarade att han är vårdnadshavare”**. På detta sätt uttrycker hon makt i sitt tal, och vi tolkar det som att hon säger att detta gör det svårare för fadern att ifrågasätta hennes beslut.

I kommande citat beskriver socialsekreterarna sina känslor och vikten av att kontrollera dem. Känslor sätts i direkt motsättning till ett professionellt förhållningssätt och informanterna intar positionen av Känslomässigt kontrollerad.

Ulrika – vilka strategier använder du dig av för att hantera de känslor som uppstår i arbetet med utredningar av sexuella övergrepp på barn?

Informant 5 – Alltså jag har inga strategier. När jag går hem så går jag hem eh och jag låter mig inte förryckas av känslor under tiden utan jag försöker att ha ett professionellt bra förhållningssätt i det jag gör oavsett om det är sexuella övergrepp eller det är annat (...) och så går man hem och så stänger man dörren och så ägnar man sig åt sitt privatliv och så tar man upp dörren dagen efter och fortsätter. (...)

Ulrika – Vilka fördelar eller nackdelar tycker du att dina känslor ger dig i arbete? Är det bäst att lägga dem åt sidan eller på vilket sätt har du hjälp av dem i arbetet?

Informant nr 5 – Alltså, eh, mm, ett empatiskt förhållningssätt är ju väldigt bra att ha med sig när man jobbar med människor överhuvudtaget. Men professionalitet är också bättre för då har du nyckeln till att få veta hm så att säga. Jag tycker hm (lång paus) ja, jag tycker att vårt förhållningssätt måste vara professionellt i alla lägen. Alltså vi kan inte jobba med känslor som, det är det som är övergripande i vårt arbete oavsett om vi jobbar med ett omhändertagande av barnen eller sexuella övergrepp, eh, mot barn. (...) vi ställer ju frågor som vi kunnat göra till någon vuxen, vi ställer dem med respekten, det är inget "huttiduttande" utan det är raka frågor som vi förväntar oss raka svar på och därför pratar barnen med oss. Så det är, och samma förhållningssätt tror jag faktiskt gäller, när det gäller om jag går in och tycker synd om någon så nedvärderar jag den personen alltså. (...) Ja förstår du? Respekten är ändå, det här har du varit med om och det här mår du dåligt av, jag orkar höra om du vill berätta, och det är det som jag kan gå ut med.

Informanten positionerar sig som professionell och känslomässigt kontrollerad när hon säger att hon inte låter sig **"förryckas av känslor"**. Vi tolkar att hon säger att hon inte behöver strategier. Hon säger att nyckeln till en god kommunikation med klienten är professionalitet inte empati. Socialsekreteraren säger att **"vi kan inte jobba med känslor"** vilket vi tolkar som att hon säger att känslor hindrar ett professionellt arbete. Socialsekreteraren positionerar barnet som en vuxen som behöver klara och tydliga frågor **"det är inget 'huttiduttande' utan det är raka frågor som vi förväntar oss raka svar på"**. När socialsekreteraren säger **"om jag går in och tycker synd om någon så nedvärderar jag den personen alltså"** tolkar vi det som att hon vill hålla sig till sakfrågorna av respekt för personen, för att inte hamna i medlidande.

Vi frågar informant 3 om han upplever att han har hjälp eller inte av sina egna känslor i arbetet.

Maria – Det finns ju en följdfråga här, är det bäst att lägga dem åt sidan eller har du hjälp av dem i ditt arbete.

Informant 3 – Ibland måste man tillfälligt lägga det åt sidan för jag måste fråga vidare och kanske hör vidriga saker och så men jag måste fortsätta fråga, jag måste veta mer, jag vill höra mer va. Och då kan jag inte liksom, det äckliga det vidriga det får jag lägga åt sidan då va. Eh och så får jag ta i det efteråt då när jag tar hela saken. Men det är tack vare att jag har hört historierna som jag kan fråga igen, och höra det igen, så. Det är därför jag inte är rädd för att höra vad de har att berätta då. Eh, visar jag liksom att, du han har väl inte utsatt dig så mycket va eller ett par gånger kanske eller (skrattar) så. (...) jag måste höra allt. Det är det som hjälper mig och det hjälper personen också liksom.

Lorena – Så därför kan inte du låta dina känslor ta överhand?

Informant 3 – Nej, sen kan jag spy över vad jag har hört alltså och bli illamående och allt möjligt sen, det är klart att jag... Men då får jag hantera det på mitt sätt då, men det gör jag ju inte ihop med klienten.

Vi tolkar att informanten säger att känslorna kan vara ett hinder för utredningsarbetet, och att förmågan att tillfälligt stänga av sina känslor är av vikt för utredningen. Vi menar att han positionerar sig som en modig socialsekreterare när han säger **"Det är därför jag inte är rädd för att höra vad de har att berätta då"**. Vi tolkar hans ord så att den som inte orkar höra om **"det äckliga, det vidriga"** som barnet har varit utsatt för riskerar att hindra barnet i sin berättelse genom att trivialisera övergreppet: **"han har väl inte utsatt dig så mycket va"**.

Socialsekreteraren uttrycker att till hanteringen av känslor hör att **"ta i det efteråt"** och **"spy över"** vad man hört som utredare. Känslorna får lov att ta plats efteråt, med andra människor, inte med klienten.

I följande citat talar informanten om hur hon hanterar sina känslor under utredningen. Vi frågar om det är någon skillnad på känslorna hon har i ett ärende med sexuella övergrepp mot barn och ärenden med andra missförhållanden.

Informant 2 – ... Ja det tycker jag! För det är värre, det är svårt att gradera men det är värre på nåt sätt, och det är det här obegripliga, alltså hur man rent, hur man rent fysiskt kan gå till, och hur man kan, och att det blir svårt att föreställa sig gör att det blir mycket svårare.

Ulrika – Men om du försöker namnge en känsla. Vad är det för typ av känslor som far då igenom dig?

Informant 2 – Det är den här dubbelheten, å, å, en, en ... eh ... vad ska jag säga, ... dubbelheten och frustrationen å, å inte ilska så, men mer så, det här att man ... Blandningen av en sorgsenhet och en ilska, på nåt sätt, mittemellan, som blir en frustration, eh, utifrån någon slags medkänsla med att... det är en stor och en liten på nåt sätt, man är så oerhört utsatt som barn. Så mer av en blandning så av, av, och där man har ett jättebehov av, men det kommer vi ju in på sen, men där man har ett jättebehov av att ... få säga de här hemska sakerna själv som man har hört. Det tycker jag har varit väldigt tydligt att, jag kan inte bara lyssna och ta till mig (...) det blir väldigt svårt, det går inte att ta till sig det och låta det stanna här i mitt huvud, utan det måste ut igen. (Skratt). Det måste ut igen, och man måste liksom få sagt det och man måste, ... man måste få prata om det, och få sagt dom här hemska sakerna som man hört, och det är ett sätt att ... så att hantera. Det blir en ångest på en annan nivå än i de andra ärendena som kan vara nog så svåra, så. Men de... Jag vet inte om jag har ringat in lite av det, det är det som ändå är känslan i, känslan blir svårare.

Socialsekreteraren säger att utredningar av sexuella övergrepp mot barn är ”värre på nåt sätt” än andra ärenden. Hon konstruerar svårigheten i dessa utredningar som ”en ångest på en annan nivå”. Hon har svårt att namnge sina känslor men konstruerar en blandning av sorg och ilska, en ”frustration” över att man är ”så oerhört utsatt som barn”. Vi tolkar hennes trevande formuleringar som ett uttryck för att hon har svårt att hantera känslorna kring detta. Hon undviker också att tala i jagform utom när hon säger: ”jag kan inte bara lyssna och ta till mig (...) det går inte att ta till sig det och låta det stanna här i mitt huvud, utan det måste ut igen.” När informanten upprepat betonar behovet av att få prata av sig och ”få sagt de här hemska sakerna själv som man har hört” tolkar vi det hon säger som att det är hennes sätt att hantera känslorna.

5.2. Socialsekreterarnas konstruktioner av barnet som utsatts för sexuella övergrepp

När vi ber våra informanter berätta om de känslor som mötet med barnen har väckt hos dem, gör de det genom att i sina berättelser lägga tyngdpunkten på olika aspekter hos barnen. De konstruktioner som görs av barnen är: *Barn ljuger inte*, *Barn skäms*, *Barn blir svikna*, *Barn kan vara verbala* och berätta, det kan vara *Tysta barn*, *Skadade barn*, *Gränslösa barn* respektive *Barn som kan fungera normalt* och vara glada. Slutligen visar vi hur socialsekreterarna gör skillnad på hur flickor och pojkar agerar när de varit utsatta för sexuella övergrepp. I analyserna resonerar vi även kring hur socialsekreterarna positionerar sig gentemot dessa konstruktioner.

Vi bad informant 2 att berätta om vilka känslor som väckts i henne när hon möter barnen under utredningen. När vi inte fick svar på vilka känslor hon fick, namngav vi olika känslor. Hon svarar genom att bland annat konstruera bilden av att Barn inte ljuger.

Ulrika: Såna här känslor som äckel och avsmak, och, och att man blir generad ... Eh att man blir ledsen, arg att man ...?

Informant 2: Att barnet blir?

Ulrika: Nej, att du blir! Du i arbetet, vad heter känslorna, [skratt] som man känner, jag förstår att det kanske inte är så lätt att, man har ju inte fokus på sig själv utan man har ju fokus på den andre ...

Informant 2: Ja precis, inte genering, eller vad heter det, genans heter det, den känslan känner jag inte igen men mer, ... mer avsky och mer, vad va det andra du sa, äckel, mer avsky och äckel, alltså det här ... man tänker mer fysiskt på hur det går till väga och man får dom detaljerna, det är det som jag får på näthinnan när jag inte har sett det men ska försöka begripa hur i hela friden, hur man kan, hur

man kan ha sitt könsorgan i en elvaåringens mun, alltså det är ... det går inte in i mitt huvud. Och det blir väldigt starkt och ... men mer av en avsky, känsla så va. En obegriplighetskänsla. Och väldigt självklart, en självklar känsla av att man, att det är precis som hon säger. Det har aldrig ens fallit mig in att tänka, varken nu eller dom andra gångerna att det här är barn som överdriver och, eller lägger till. Det har inte ens ... för det är saker som inte, som dom inte kan veta. Så, det mesta. Och när hon, som dessutom är långt före puberteten och vet precis hur stor, och säger att den är väldigt stor, då ... Hon kan inte veta det. Så känslomässigt så mer av, inte genans, för det tycker jag inte hör dit, utan det är mer det här ... att man inte gör så, man gör inte så här mot små barn.

Här kan vi följa hur vi försöker att få informanten att berätta om sina känslor genom att namnge de känslor vi själva förväntar oss att utredningar av sexuella övergrepp kan ge. Vi nämner känslor som **"äckel"** och **"avsmak"** och konstruerar på så sätt socialsekreterarens känslouttryck. Socialsekreteraren svarar på frågan utifrån de känslor som vi har gett. Hon säger bland annat, **"genans (...) den känslan känner jag inte igen"** och syftar då på de känslor som vi räknat upp. Däremot känner hon mer igen känslan av **"äckel"** och hon relaterar det till den bilden hon får när barnen berättar om det de varit med om.

Vår tolkning är att socialsekreteraren hänvisar till sin känsla **"en självklar känsla av att man, att det är precis som hon säger"** för att upprätta konstruktionen av att Barn inte ljugar och vi tolkar det som att hon positionerar sig som bärare av kunskap genom sin förmåga att avgöra att barnet är sanningsenligt. När hon säger: **"Det har aldrig ens fallit mig in att tänka, varken nu eller de andra gångerna att det här är barn som överdriver och, eller lägger till"** uppfattar vi det som att hon förhåller sig till en föreställning, den om att barn ibland ljugar, och att vi är medvetna om denna föreställning. Därför är hon noga med att poängtera att **"Och när hon, som dessutom är långt före puberteten och vet precis hur stor, och säger att den är väldigt stor, då ... Hon kan inte veta det."** Den positionen som informanten intar här är den av en beskyddande vuxen, samtidigt som hon framställer sig själv som förskräckt och oförstående över att vuxna kan utsätta små barn för sexuella övergrepp när hon säger **"man gör inte så här mot små barn"**.

I intervjuerna beskriver informanterna konsekvenserna av de sexuella övergreppen utifrån de beteenden som barnen uppvisar. Socialsekreteraren beskriver i detta citat skamkänslor hos barnet.

Lorena – Klienterna kommer ju och har en massa känslor som dom antagligen visar och så. Vilka känslor upplever du har varit svårast att möta från klienterna?

Informant 3 – Det är det när dom är besvikna på mig när inte jag har sett saker och ting så. Alla andra känslor är oftast naturliga alltså, fruktansvärda kränkningar och skamligheten sådana saker. Om det är lite äldre barn så, men även små barn har, när de kan berätta, när man vet att de har varit med om, utsatta för saker, ... små barn skäms. Alltså vi hade en, särskilt en flicka som var tre och ett halvt som inte ville berätta för polisen, för polisen hon var så fin i håret, och hon, då ville inte jag berätta hon var så söt polisen, då ville inte jag berätta om det där äckliga jag varit med om, ungefär så va, för den fina polisen liksom, nästa gång ska jag berätta. Så det Eh skam, det skamliga i kränktheten och så, det finns långt ner i åldrarna det är inget som bara puberterade ungdomar känner av.

Det är i första och andra meningen i citatet som informanten svarar direkt på känslor som han själv upplever, sedan går han över till att beskriva barnen och gör konstruktionen Barn som skäms. Han poängterar att skamkänslor går att spåra långt ner i åldrarna och han ger ett exempel på en treårig flicka. Barnet i socialsekreterarens berättelse beskrivs som oskuldfullt samtidigt som hon försöker att skona andra från att höra om det hon varit med om. Socialsekreteraren relaterar det till skamkänslor. Han byter position mitt i berättelsen från att vara sig själv, som berättare till att bli flickan, han byter subjektsposition när han talar med flickans ord och vår tolkning är att han därmed skapar en stark effekt av medkänsla med barnet. Vi tolkar att detta barn väckte starka känslor hos socialsekreteraren när han säger **"vi**

hade en, särskilt en” med ordet **”särskilt”** utpekas detta barn som någon som gjort särskilt intryck hos socialsekreteraren.

När vi ber informant 3 berätta om ett av de ärenden han utrett, svarar han med att berätta om två olika utredningar. Utifrån dem konstruerar han bilden av Verbala barn men också av Svikna barn, samtidigt som han positionerar sig själv i förhållande till barnets moder och till det utsatta barnet.

Informant 3: Jag kan ju ta ett ärende i alla fall, Eh en trettonårig flicka var det väl som, Eh det var ett sånt, ja just det Eh (paus) nu är jag lite, om det var styvpappan jag tror att det var en styvpappa som började gå in i hennes rum och få förgripa sig på henne då. Eh hon gav signaler åt olika håll om att någonting var på gång sen var det ingen som riktigt fattade signalerna alltså. Eh och då gick hon, så berättade hon till slut för en kompis, och då gick kompisens med henne till polisen och polisen skickade henne till socialtjänsten. Hon berättade då att det under en längre tid pågått, så att det handlade om tio rena våldtäkter, nåt sånt. Som man kunde direkt styrka då. Hon var också väldigt arg på mamman för hon menade att mamma vetat om detta men inte velat se kanske då eller valt att inte se helt enkelt. Eller låtsats att hon inte har sett. Den flickan fick ju givetvis placeras hon kunde ju inte ... Visserligen så bröt den här mamman upp från just den här mannen då, men fortsatte att leva med andra män som hade liknande problematik. Som sagt det, det, hon kunde inte bo hemma.

Informanten beskriver att flickan gav **”signaler”** men att dessa inte uppfattades och att det är först när hon berättar för en kompis om övergreppen som hon lyckas få hjälp. Vi kan följa hur socialsekreteraren gör konstruktionen Verbalt barn. Socialsekreteraren upprättar bilden av ett barn som berättar vad det har varit utsatt för och som inte hittat på eftersom det går att **”styrka”** våldtäkterna. Informanten fortsätter och vår tolkning är att han gör ytterligare en konstruktion av barnet och det är bilden av det Svikna barnet som sviks av den oförstående omgivningen och särskilt av mamman. Konstruktionen som socialsekreteraren gör av mamman, via barnets berättelse, är den av en mamma som är olämplig, en dålig mor: **”hon var också väldigt arg på mamman för hon menade att mamma vetat om detta men inte velat se”**. Vår tolkning är att socialsekreteraren positionerar sig som utredare och som myndighetsperson när han säger **”Den flickan fick ju givetvis placeras”**. Han konstruerar bilden av en mamma som är oförmögen att bryta mot destruktiva mönster genom att framhålla att hon **”fortsatte att leva med andra män som hade liknande problematik”**. Eftersom flickan inte bara signalerar utan också berättar om övergreppen har socialsekreteraren kunnat agera, och konstruerar därmed sin egen professionalitet när han uttalar sig om mammans föräldraförmåga och omplaceras barnet.

Vår informant fortsätter att berätta om ytterligare ett fall som han arbetat med. Vi kan i citatet följa hur han konstruerar en annan bild av utsatta barn i detta fall det Tysta barnet.

Informant 3 - Det är ett ärende, ett annat ärende minns jag en pojke som vi hade, ett ärende när han var tio år någonting. Där det finns misstankar och han sa ingenting och sådana saker, han berättar ingenting men det fanns misstankar kring det men han sa inget. Eh så fick vi tillbaka ärendet när han var sexton sjutton år och han var så, då var det andra orsaker så, men då var han så arg för att vi inte hade förstått, han var så arg, han hatade oss.

Lorena – Hur kändes det då?

Informant 3: Usch! Vidrigt varför man inte följer sin instinkt ibland så ändå, men sen instinkt räcker inte alltid om man ska göra det rätt, det rätta för barnet så att säga så tror jag, säkra säkerhet och allting sådant där, så räcker inte en instinkt. Man måste ju ha nåt att visa för dom som ska fatta beslut och så. (...) Om jag ska, så att säga, omhänderta ett barn så måste det finna ett skäl till det, jag kan inte gå på en instinkt va jag tror att det är så, det går inte.

Här tolkar vi att socialsekreteraren ger uttryck för en känsla av vanmakt och denna känsla är direkt kopplat till att han inte lyckats hjälpa barnet, vilket beror på att barnet inte talar. Pojken i detta citat har inte förmåga att verbalisera de övergrepp han varit med om, men **”det fanns**

misstankar kring det". Precis som i citatet innan där det var flickan som sände ut signaler gör pojken här på samma sätt men han får ingen hjälp. Vi kan följa hur socialsekreteraren ger uttryck för ett misslyckande med att ge pojken det skydd som myndigheten socialtjänsten ska kunna ge. När socialsekreteraren säger: **"så fick vi tillbaka ärendet när han var sexton sjutton år (...) då var han så arg för att vi inte hade förstått, han var så arg, han hatade oss"** tolkar vi det som att det även är socialsekreterarens egen besvikelse som återspeglas eftersom socialsekreteraren upplevde det som **"Usch, Vidrigt"** att han inte följde sina instinkter. Vi tolkar ordet instinkt som en känsla socialsekreteraren har om att pojken blir utsatt för sexuella övergrepp. Vi tolkar också att socialsekreteraren antyder; jag kunde ha gjort mer, varför gjorde jag inte det? Samtidigt säger han att instinkten inte räcker för att **"göra det rätta, det rätta för barnet"** då det krävs något mer påtagligt **"Man måste ju ha nått att visa för dom som ska fatta beslut"**.

När vi frågar socialsekreterarna efter känslor i mötet med barnen berättar informanterna om att barn får skador av övergreppen. Det uttrycker de på olika sätt, man pratar om fysiska och psykiska skador, ibland graderas övergreppen, både beträffande skadans art och juridiska aspekter. Den konstruktion som informanterna gör är att barn som utsatts för sexuella övergrepp är Skadade barn. Här talar informanten om fysiska skador på barn.

Lorena: När de berättar om de här övergreppen som de har råkat ut för barnen då, vad har det väckt för känslor hos dig? Beskrivningarna?

Informant 4: Alltså det här var ju inte det värsta jag har hört så att det kan jag förhålla mig till och sen så är det ju lika avskräckande även om det är mindre övergrepp, men Eh, jag har ju varit med om barn som har vart mer eller mindre söndertrasade och det är ju klart skulle jag, alltså någonstans får man ju upprätthålla en profession och vara där, och sen får man pysa med kollegor, för att se en liten flicka bli läkarundersökt så det är, det vill man helst inte göra. Men den här ty, om man nu säger jag nonchalerar inte, negligerar inte men, lite van blir man och det finns ju en risk i det också.

Informanten börjar här med att förklara sina känslor i relation till hur skadat barnet är av övergreppen och hon hänvisar här till den fysiska skadan när hon säger **"jag har ju varit med om barn som har vart mer eller mindre söndertrasade."** Vi kan, i meningen där hon gör konstruktionen söndertrasade barn, följa ett intressant resonemang, socialsekreteraren säger **"det är ju klart skulle jag, alltså någonstans får man ju upprätthålla en profession och vara där,"** och sedan så avbryter hon sig och fortsätter meningen genom att inta positionen som professionell. Vår tolkning är att hon antyder att; *skulle jag ge efter för de känslor som jag får i mötet med det söndertrasade barnet skulle jag agera oprofessionellt*, och bilden hon ger av barnen är reducerad till skadan som de fått. Frågan var ställd utifrån barnens berättelser och vad berättelserna väckte för känslor hos socialsekreteraren. Hon svarar genom att beskriva barnen utifrån det hon sett, och inte utifrån barnens egna berättelser, och gör dem på det sättet till objekt och inte till subjekt, barnen blir inte själva aktörer. I den sista meningen i citaten så kan vi se hur informanten uttrycker en rädsla för att bli likgiltig inför ett utsatt barn: **"lite van blir man och det finns en risk i det också"**. Vår tolkning är att socialsekreteraren säger, att för att kunna vara professionell så måste hon styra sina känslor för att **"vara där"** och sedan **"pysa med kollegor"** för att få ur sig det hemska hon sett. Men balansgången mellan att styra känslor och att stänga av sina känslor i mötet med barnet är hårfin och detta kan leda till att man blir **"van"** och att övergreppen som dessa barn utsätts för blir negligerade.

När vi ber informanten berätta om vilka känslor hon hade inledningsvis i sin senaste utredning, svarar hon med att konstruera positionen Skadade barn men utifrån ett psykologiskt perspektiv där relationen till förövaren är avgörande.

Informant 5: Vi har också väldigt djup teoretisk kunskap i sexuella övergrepp med barn, så vi vet ju att det var inte biologiska pappan. Ju närmre relation offret har, desto större, ... psykisk ohälsa ger övergreppet. Så är det.

I detta citat ser vi att socialsekreteraren positionerar sig som bärare av kunskap när hon lyfter fram **”Vi har också väldigt djup teoretisk kunskap”** om sexuella övergrepp. Socialsekreteraren uttalar sig om barnets psykiska skada utifrån en ackumulerad kunskapsmassa och uppger att skadan inte är lika allvarlig eftersom det inte var den biologiske pappan som utsatte barnet. Det sista hon säger är en bekräftelse på det hon redan sagt, hon fastställer fakta genom att säga **”så är det”**. Vi tolkar henne som att det inte råder något tvivel om att ju närmare relation offret har till förövaren desto större psykisk ohälsa ger övergreppet.

Följande citat har vi valt att lyfta fram för att socialsekreteraren relaterar barnets skada utifrån ett annat perspektiv. Allvaret i den fysiska eller den psykiska skadan sätts av informanten i relation till juridiken. Vi frågar fortfarande efter känslor.

Ulrika: Nej alltså, dina känslor.

Informant 2: Ja, där ska jag säga, där reagerade jag inte riktigt lika starkt som förra gången. Det är ju svårt att nyansera dom här sakerna, för det ena, ... ändå är det ju gradskillnader i, när man ser på i sak vad som har hänt. Eh, förra gången för tio år sedan, den mannen blev ju dömd. Nu, ... blev det också en dom av det så det va, ett, det finns olika definitioner i lagtexten mellan vad som är sexuellt övergrepp och vad som är ofredanden, och det finns en skillnad i det, som handlar om mer exakt var man har berört och varaktighet och lite sådana där saker, och här var det så att han hade mer tafsats på henne, men på ett kränkande sätt, och för närgången, men det var inte några samlag och inte något så på det sättet.

Informanten börjar med att förklara att detta ärende inte väckte lika starka känslor som tidigare ärenden, eftersom det finns **”gradskillnader”**. Hon positionerar sig som professionell, bärare av kunskap och relaterar till **”definitioner i lagtexten”** för att förklara vilka känslor som väcks hos henne. I förlängningen innebär detta att barnet själv inte har tolkningsföreträde i hur illa skadat det är utan graden av övergreppet blir istället rådande utifrån en juridisk distinktion. Vi tolkar det alltså som att informanten menar att den juridiska rangordningen av övergreppen blir avgörande för vilken känsla socialsekreteraren får.

I nedanstående citat konstrueras en annan position av barn som utsatts för sexuella övergrepp, den av Gränslösa barn.

Informant 5 - Sen är det ju så här att barn som utsatts för sexuella övergrepp själva är ju gränslösa. De vet inte var gränsen går för vad man kan göra eller inte de vet att om man sätter sig och tar pappa på snoppen så får man det man vill, eller hur så då, då försöker de göra så med familjehemspappan också. Och har man en krackelerande egen gränssättning så räcker det att det här barnet gör så här signalerar så här några gånger så är sexuella övergrepp ett faktum även i familjehemmet. Man får inte bortse från det.

Vi tolkar i citatet att informanten konstruerar bilden av Gränslösa barn när hon säger: **”barn som utsatts för sexuella övergrepp själva är ju gränslösa”**. Ordet *själva* indikerar att detta är en egenskap som barnet självt bär mig sig, vilket vi tolkar som att barnen är aktiva i att bli utsatta för övergrepp, barnet själv är problemet. Dessa barn har inte fått lära sig de *rätta* sociala koderna eller ett *rätt* handlande utan de använder sig av de metoder som de är vana vid, det vill säga att de tar familjehemspappan på snoppen om de vill ha något. Den position som informanten intar här är den av den erfarna och kunniga socialsekreteraren, när hon säger **”sen är det ju så här att”** och **”man får inte bortse från det”** tolkar vi det som att gränslöshet hos utsatta barn är ett faktum. Det är ett konstaterande hon gör att alla barn som utsatts för sexuella övergrepp *är* gränslösa.

I följande avsnitt ska vi titta på hur socialsekreteraren konstruerar Barn som fungerar normalt trots sexuella övergrepp och socialsekreteraren även här graderar övergreppen.

Lorena - Nästa fråga är då om du kan berätta om ett ärende som gick särskilt bra, vilka känslor det väckte?

Informant 4 - Jo nu vet jag, det här är också ett ärende som jag hade för cirka ett år sedan, knappt ett år sedan. Eh, det var en flicka, en tonårsflicka som kom hit och hon satt och skrek här och så sa hon jag vägrar gå hem. Ja, och då framkom det bilden var då, föräldrarna var skilda och hon bodde hos sin mamma men så sa hon att: jag vill inte bo hos mamma längre. Ja men då får du berätta varför, pappan hade då ny familj och bodde (...) och hade två barn, tre barn med den nya frun. Och då säger flickan jag kan inte berätta det men ni måste tro mig det finns en hemlighet och jag går inte hem till mamma. Och jag vet jag tror vi satt två och en halv timma eller någonting och pratade med henne och hon vägrade tala om vad det var. Och till slut gick jag och ringde hennes pappa (...). Men då kom det senare fram när flickan hade kommit från mamman att mammas sambo hade gjort sexuellt ofredande på henne (...) För hon var alltså så djupt förtvivlad den här flickan och de hade ju inte haft samlag utan han hade tilltvingat att smeka henne lite och han ville att hon skulle suga av honom men det hade hon vägrat men han hade tagit på henne så... och då tyckte hon nu alltså att hon hade det så jag kommer inte på det nu hon sa inte att hon hade fått tillbaka livet men hon sa någonting att det (liten paus) ah jag kan inte återge det men det kändes lite gott alltså att, det var en glad flicka nu, alltså som en tonårsflicka ska vara. Och sen så tyckte hon att hon hade fått tillbaka sin pappa också att hans fru accepterade henne, för det framkom ju att frun hade ju egentligen aldrig ogillat henne, men hade sett flickans mamma i flickan och hon var svartsjuk, så att vi har haft ett stort nätverksmöte där både flickans mamma var med och pappan och den här nya frun och flickan och några släktingar och så fick de prata om det och det tycker jag är härligt.

Här tolkar vi att socialsekreteraren utgår från sin position som professionell när hon gör denna konstruktion av ett barn som kommer att fungera normalt. Innan hennes ingripande talar hon om barnet som en **”djupt förtvivlad” flicka som ”satt och skrek”**. Efter hennes ingripande presenteras barnet som **”en glad flicka nu, alltså som en tonårsflicka ska vara”**. Vi tolkar informanten som att hon har belönats för ett gott arbete genom flickans glädje när hon säger **”det tycker jag är härligt”**.

När socialsekreteraren beskriver övergreppet som flickan varit utsatt för som **”sexuellt ofredande”** tolkar vi det som att hon förminskar övergreppet. När hon säger **”de hade ju inte haft samlag utan han hade tilltvingat att smeka henne lite”** tolkar vi att socialsekreteraren säger att våldtäkt, själva penetrationen är det grävsta som ett barn kan råka ut för. Vi tolkar det som motsägelsefullt när hon sedan beskriver flickans upplevelse: **”hon sa inte att hon hade fått tillbaka livet men hon sa någonting att det (liten paus) ah jag kan inte återge det”**. Återigen tolkar vi det så att socialsekreteraren inte ger barnet tolkningsföreträde utan lägger juridiska aspekter på övergreppet.

Vi uppfattar att den konstruktion socialsekreteraren gör av flickan är att hon är handlingskraftig, modig och att hon gör motstånd. Flickan söker på egen hand upp hjälp och hon går emot förövaren genom att: **”han ville att hon skulle suga av honom men det hade hon vägrat”**. Vi kan skönja att socialsekreteraren uttrycker sympatier för flickan, för att hon är modig, hon gör motstånd och tar ansvar för att komma ifrån det hemska hon är med om. Genom talet får också socialsekreteraren de redskap hon behöver för att kunna inta rollen som professionell och för att hjälpa flickan.

Nästa citat är intressant utifrån aspekten att informanten **”gör kön”** det vill säga han konstruerar typiska beteende som skiljer sig mellan flickor och pojkar, beteenden som kan visa på att ett barn har blivit utsatta för sexuella övergrepp.

Informant 3 - Kanske var det något sexuellt utagerande på nåt sätt eller han lekte avancerade sexlekar med minderåriga eller yngre flickor var det, jag kommer inte ihåg men det är oftast sådana saker som

man får anmälningar om. (...) Många flickor skär sig och sådana saker och det är ofta ett symptom på att det har funnits övergrepp tidigare då. I småbarnsåldern sen kanske det mynnar ut i självdestruktivitet när de är tonåringar och äldre eller så. Och då kan man behöva omhänderta på grund av beteendet. Så kanske man hittar orsakerna genom det då, men då kanske de här övergreppen ligger tio, femton år bak i tiden så.

Informanten säger att han inte minns vad det var hos pojken som föranledde anmälan men han antar att det berodde på ett sexuellt utagerande. Detta uppger informanten är såpass vanligt att även om han inte direkt minns varför anmälan kom in så gissar han att det rörde sig om ett utåtagerande sexuellt beteende hos pojken. Om vi sedan sätter detta i relation till det informanten säger om flickor, blir det väldigt tydligt att han säger att flickor och pojkar har olika sätt att visa på att de utsatts för sexuella övergrepp. Socialsekreteraren gör en dikotomi av de utsatta barnen. Han positionerar flickor som skär sig i motsats till pojkar som är sexuellt utagerande. Socialsekreteraren gör beteendet som följer på övergreppen till något könsbundet där specifika mönster kan förväntas hos flickor respektive pojkar. Det är också intressant att följa ordvalet när det gäller pojkar där de agerar ut en sexualitet. Flickor däremot ”skär sig” och deras beteende görs till något introvert. Detta innebär att flickor agerar inåt, mot sig själva och pojkar utåt, från sig själva.

5.3. Socialsekreterarnas konstruktioner av förövaren

Socialsekreterarna träffar inte alltid förövarna under utredningen, men vår tolkning är att de ändå ger oss tydliga konstruktioner av förövaren när vi frågar efter vilka känslor som uppstår i mötet. Vi presenterar här olika citat där de konstruerar förövarna som *Ångerfulla*, som *Offer*, som *Män i kris*, som *Pedofiler*, och som *Psykopater*. I citaten nedan talar socialsekreterarna också om Ilskan över övergreppen, Kvinnliga förövar, och om att Ingen föds ond. I det sista citatet är förövar och den förälder som förväntas ge barnet skydd samma person vilket vi tolkar som en Känslokonflikt för socialsekreteraren.

Socialsekreteraren i det första citatet får frågan om vilka känslor han har i mötet med förövaren, men i svaret talar han inte om egna känslor utan vi ser att han konstruerar förövarna som *Ångerfulla*.

Lorena – Mm, är det så att, känner du att, man upplever olika känslor när man möter föräldrar och barn och förövar. Har du mött förövar också?

Informant 3 – Hm, visst.

Lorena – Hur har det känts?

Informant 3 – Det beror på. Eh de som erkänner vad de har gjort de är oftast väldigt (paus), så att säga brutna också och känner jättestor ånger. Jag har aldrig träffat någon förövar som på något sätt är likgiltig för vad de har gjort eller tvärtom tycker att det är bra det de har gjort. Utan de är oftast väldigt, väldigt ångerfulla alltså. Någonstans ledsna för vad de har åsamkat så att säga offret, så är det ofta.

Här kan vi se att informanten först börjar med att säga ”**det beror på**” och sedan kommer förklaringen att de ofta är ”**väldigt ångerfulla**” och ”**brutna**” vilket vi tolkar som att informanten sätter sina känslor i förhållande till förövarns kapacitet att känna ånger. Vi tolkar att informanten intar en ställning där han försvarar förövaren genom att säga att förövaren upprörs av sina handlingar. Han tillskriver därmed, enligt vår tolkning, förövaren förmåga till moralisk reflektion, då förövaren förstår att han har gjort något som är felaktigt.

Eftersom vi ville ha fram känslouttryck från informanterna fortsatte vi att fråga efter känslor, och detta är följdfrågan till ovanstående citat.

Lorena – Vad väckte det för känslor hos dig då?

Informant 3 - Eh, du menar när jag mötte förövaren så?

Lorena – Hm

Informant 3 – Ja oftast så tänkte man att ... Eh, här sitter säkert ännu ett offer va så. Det hm ofta var det ju så ofta inte alltid men många gånger så, så, så har man varit med om liknande saker. Men oftast så är det familjer i kris där det, då när familjen, mannen börjar förgripa sig på döttrarna eller om det är om han är styvpappan eller vad han nu är, så är det oftast en familj i kris där det här händer då.

I detta stycke kan vi följa hur informanten utgår från en föreställning, **”Ja oftast så tänkte man att ... här sitter säkert ännu ett offer”**. Förövaren blir inte den som förgriper sig utan den som varit utsatt. Informanten uppger också en vändpunkt där förövaren omvandlas från en vanlig man till en avvikande man där en kris är den utlösande faktorn. Här möter vi alltså informanten i en position som den empatiska professionelle, som utifrån sin kunskap ska förstå en förövars psykologiska tillstånd och förhålla sig till det. I förlängningen innebär detta att kunna hantera sina känslor utifrån positionen som professionell.

Då det inte var helt självklart för oss vad det var för sorts kris som utlöste att mannen förgrep sig sexuellt på sina barn frågade vi vidare.

Lorena – Är det typ då kris mellan mannen och kvinna då i äktenskapet eller vad är det för kris?

Informant 3 – Ja oftast är det väl så, eller att de blir av med jobbet och då kanske man på vägen måste göra sig av med huset och ja, familjekris överhuvudtaget.

Här beskriver informanten en man vars liv fullständigt har kraschat med dålig relation till frun, dålig ekonomi och på väg att bli av med bostaden. Vår tolkning är att förövaren ges, utifrån informantens position som den empatiska professionelle, en förmildrande och förstående kontext för sina handlingar. Förövaren övergår från att vara brottslig till att vara en man i kris, övergreppet förklaras utifrån förövars känslotillstånd. Vi tolkar det som att det är socialsekreterarnas professionella kunskap om förövaren som möjliggör denna förståelse.

En annan av våra informanter konstruerar två typer av förövare på uppmaning av oss. Först konstruerar hon Pedofilen.

Ulrika – En tanke som bara dyker upp i mitt huvud nu, det går ju utanför den här mallen, men du som (...), kan du se något mönster i förövarrollen?

Informant 5 – Teoretiskt men också praktiskt, det finns två olika typer av förövare. Den ena typen är den här mannen på häktet. Han är fem år när han bjuder in femåriga flickor på godis. Han är fem år i sina sexuella närmanden, han är fem år i sandlådan när han söker upp dem. Det är därför han alltid söker upp femåringar. Därför att känslomässigt är han fem år. Och när du pratar med honom så har han en relation med femåringen. ”Men hon ville också.” Alltså det är den typen av förövare. Dom är jättesvåra att behandla, oerhört svåra.

Informant 5 använder ord som **”jättesvår att behandla”** vilket vi tolkar som att hon konstruerar ett sjukdomstillstånd. Vi tolkar att informanten menar att något som är kännetecknande för denna typ av förövare är hans oförmåga att ha ett vuxet perspektiv **”Han är fem år i sina sexuella närmanden”**. Vår tolkning är att hon infantiliserar mannen och i förlängningen kan detta tolkas som att förövaren inte är medveten om att han begår ett brott. Mannen fräntas genom detta resonemang ansvaret för sina handlingar och förstås som i behov av hjälp.

Hon fortsätter sin berättelse med att konstruera *Män i kris*.

Informant 5- Sen finns det den typen av förövare där ... det är ett övergrepp utifrån att ta tillbaka kontrollen i en kaotisk situation. Alltså inte helt OK, man har svårt med gränser, man har levt gränslöst, man kanske är uppvuxen gränslöst, familjen kanske är gränslös i familjesystemet och

utifrån en krissituation har han behov av att ta tillbaka kontrollen. Och då kan han förgräpa sig på dottern, dotterns kompisar, han kan locka med sig en tonåring på restaurang och sen förgräpa sig, alltså, han går inte på små barn oftast.

Mannen i den här konstruktionen däremot förstås mer som en man i kris. Informant 5 menar att denna typ av förövare har **”svårt med gränser”** och styrs av ett behov av kontroll, och övergreppet sker **”utifrån att ta tillbaka kontrollen”**. Detta tolkar vi som att hon menar att mannen saknar eller har svaga sociala och moraliska referensramar, och en kris blir den utlösande faktorn för övergreppet. Här menar informanten att själva övergreppet inte handlar om sexualiteten i sig, utan om att mannen drivs av ett kontrollbehov. Informanten förstår förövaren utifrån en psykopatologisk diskurs.

I kommande citat kan vi följa hur informanten nummer 4 försöker att handskas med den bild hon har av en möjlig Psykopat.

Lorena - Kan du berätta lite om det senaste ärendet du hade med sexuella övergrepp på barn.

Informant 4 - Hm Ja det kan jag göra Eh det var ett som inleddes för cirka ett år sedan och det kom in en anmälan från en mamma, hon var separerad från flickans pappa och utifrån vad dottern hade sagt till henne så ville hon göra en anmälan om misstanke om sexuella övergrepp på dottern (...) det lät jättetrovärdigt utifrån mammans berättelse och Eh, vi jobbar ju alltid två och två så jag hade en medhandläggare med mig så när vi träffade pappan så lät han alltså så oerhört trovärdig också. (...) Och det jag minns mest det är att, alltså hur svårt det kan vara att tolka människor, jag menar man kan å ena sidan säga att mannen skulle kunna vara psykopat den här sociala jättecharmerande sidan och han har god ställning i samhället, god ekonomi och allt (...) Så det hela rullade ju på och pappan hävdade hela tiden sin stora sorg över att inte träffa flickan och vi var hemma där och han visade oss leksaker och allt sånt där som de hade haft ihop och.. mamman hon ville ju bara ha det här överstökat för gå vidare men flickan har berättat så pass mycket sen så att det är faktiskt inte klart ännu när det gäller själva åtalpunkten, tyvärr får jag säga. Men där jag ändå utifrån vad den här flickan mer och mer har sagt lutar mig mot att det måste ha hänt och har det inte hänt allt så har det hänt tillräckligt.

Informanten börjar med att berätta om hur svårt det var att göra sig en uppfattning om flickan blivit utsatt för något sexuellt övergrepp eller inte, eftersom båda föräldrar lät så **”oerhört trovärdiga”**. Hon letar efter tecken hos mannen som skulle kunna avslöja honom som förövare men hittar inga. Hon relaterar till hans goda ekonomi och hans goda ställning i samhället som faktorer som talar för att han inte kunde ha förgräpat sig på sin dotter. Dessutom säger socialsekreteraren att den bild pappan ger av sin samvaro med flickan verkade bra när hon säger **”visade oss leksaker och allt sånt där som de haft ihop”**. Den slutsatsen hon drar utifrån hans **”sociala jättecharmerande sida”** var att det kunde röra sig om en **”psykopat”**. Den tolkningen vi gör är att socialsekreteraren förväntar sig vissa utpekande faktorer för vad som skulle kunna vara kännetecknande för en förövare. Vi tolkar det socialsekreteraren inte säger i sin berättelse som att faktorer som dålig ekonomi och social utsatthet talar mer för att en individ skulle kunna förgräpa sig på sitt barn. Hon uppger att flickan mer och mer har berättat om vad hon varit med om och även om fadern inte visar några tecken på att vara en förövare. Socialsekreterarens slutsats är att något ändå måste ha hänt. Vår tolkning är att hon förhåller sig till tanken på att barn inte ljugar även om hon verkar ha svårt för att ta in, att just den här mannen skulle kunna begå ett sexuellt övergrepp mot sitt barn, på grund av hans goda sociala position. Slutligen tolkar vi hennes ord att **”har det inte hänt allt så har det hänt tillräckligt”** att hon här relaterar till grader av sexuella övergrepp från tafsande till penetrering och våldtäkt.

Som vi tidigare nämnt har våra informanter varit sparsamma med känslor som t.ex. glädje, ilska och sorg. De valde oftast att tala om sina känslor för förövaren, som vi sett i citaten ovan, i förhållande till sin profession. Det är först i relation till barnet som förövaren väcker

andra känslor hos informanten än de empatiska och här talar han om sin ilska över övergreppet.

Lorena – Men om vi talar lite allmänt då, när du utrett sådana här ärenden (om sexuella övergrepp), vilka är de första känslorna som väcks, när man får ett sådant här ärende, vad har du fått för känslor?

Informant 3 – Alltså, alltså du, man känner alltid med barnet i första hand. Liksom va fan, vad har det varit utsatt för. Det är det hur man vill på något sätt hjälpa det här barnet på något sätt. Det är det, det primära som alltid dyker upp så. Sen kommer ju även andra känslor gentemot förövare och sådana saker. De som utsatt barnet, ilska och sådan saker sen så. Det är de mest primära känslorna. (...) Sen hanterar ju man alltid det där. För det ska alltid göras en ordentlig utredning alltså, rättsäkerhet och sådana saker är ju viktiga. Så man får ju liksom hålla koll på saker och ting men det är klart, det primära är alltid, alltså Eh ledsenhet blandat med, med ilska alltså.

Här förklarar vår informant den primära känslan gentemot förövaren som ilska, och vi tolkar att han utgår från ett oskyldigt barn som blir utsatt, när han säger ”**va fan, vad har det varit utsatt för**”. Samtidigt poängterar han vikten av att kunna styra sina känslor ”**Sen hanterar ju man alltid det där**”. Detta tolkar vi som att han har en föreställning om att man förlorar förmågan till rationell tänkande om man låter känslorna ta över. Detta motsäger inte att känslan av ilska infinner sig, men att den bör tyglas.

Informant 5 fortsätter sin beskrivning av förövare. Här talar hon om Kvinnliga förövare.

Informant 5 - Sen har vi kvinnliga förövare, inte att förglömma. Och de är nästan obehagligast. Därför att det är så svårt att hitta, vad är vad, så, va. Samtliga väcker ändå en känsla hos mig av att, Nej, jag har inte ... förmodligen har inte de här koll på läget och projicerar detta på mig så jag blir alldeles, får en känsla av att jag inte har koll på läget. Det är det första som är, Men vad är detta? Och jag kan ju säga att man utvecklar, om man vågar stå kvar i, och vågar vara i det här att det faktiskt händer. Att inte jag upp sig i det, utan faktiskt stå med fötterna på jorden.

Här kan vi följa informantens känsla inför den kvinnliga förövaren. Hon säger att ”**de är nästan obehagligast**” och vi tolkar att hon relaterar denna känsla till att det är något mer subtilt hos den kvinnliga förövaren när hon säger att ”**det är så svårt att hitta**”. Om vi följer informantens ord noga så kan vi se att det handlar om informantens egen känsla av osäkerhet av att inte kunna avgöra om det handlar om sexuella övergrepp eller inte. Detta tycker vi är tydligt i satsen ”**Nej, jag har inte ... förmodligen har inte de här koll på läget och projicerar detta på mig så jag blir alldeles, får en känsla av att jag inte har koll på läget**”. Vi tolkar de sista meningarna i citatet som att informanten har svårt att tackla kvinnliga förövare, att de rubbar hennes föreställningsvärld, och hon säger därför ord som ”**våga stå kvar**”, ”**våga vara i**”, ”**inte jaga upp sig**” och slutligen så säger hon ”**stå med fötterna på jorden**”.

Nästa citat är hämtat från en annan informant som talar om förövare utifrån sitt senaste fall, och utifrån frågan vi hade om värdegrund.

Maria - Men utifrån alltså vilka värden man jobbar utifrån, förstår du? Jag vet nästan inte själv vad jag menar men...(skratt) Hur ditt tänk är.. vilken värdegrund, vilka värden man jobbar utifrån i mötet? När man utreder det här?

Informant 1- Jag tänker att det skiljer ju sig inte, alltså vad vi än, det behöver ju inte vara sexuella övergrepp, där tänker jag att där har vi ju samma, att det är ju bemötandet mycket det handlar om, att man ska ha ett respektfullt bemötande och se människan bakom handlingarna, att det...ja det är väl ingen uttalad, alltså det är väl inte uttalat överlag så men jag tänker att, själv tänker jag i alla fall så att det är ju ingen som, man föds ju inte, det är ju ingen som föds ond och jag tror att det är vi nog ganska överens om här allihop att alltså att man formas utifrån sin uppväxt och miljön och det är så mycket mer, så jag tänker att det är viktiga är att se människan bakom handlingarna oavsett, man ska kunna möta de här människorna som har begått sexuella övergrepp och som blir anmälda för att de har slagit sina barn och. Nu är ju detta de värsta scenarierna som jag tar upp här men man ska ändå kunna jobba med de här människorna.

Informanten talar om bemötande och enligt vår tolkning gör hon en värdering när hon säger: **”man ska ha ett respektfullt bemötande och se människan bakom handlingarna”**. Hon fortsätter med att referera till en rådande föreställning om att människan inte föds ond, men vänder i samma mening och säger: **”alltså det är väl inte uttalat överlag så men jag tänker att, själv tänker jag i alla fall så att det är ju ingen som, man föds ju inte, det är ju ingen som föds ond”** hon avslutar meningen med att det är hennes åsikt hon för fram. Sedan resonerar hon utifrån sin ställning som del av en kollegiegrupp på socialtjänsten och säger att **”det är vi nog ganska överens om här allihop”**. Det som de är överens om är att människan inte föds ond utan att de onda handlingarna beror på uppväxt och miljö. Utifrån detta resonemang intar socialsekreteraren positionen som professionell och detta ställs i direkt relation till att kunna arbeta även med människor som begått sexuella övergrepp mot barn. Den positionen hon ger förövaren blir ganska passiv, och vi tolkar att hon fråntar honom ansvaret för de övergrepp han gjort, då han på grund av arv och miljö begår onda handlingar. Hon skiljer människan från sina handlingar och då blir det handlingarna som är onda inte personen som genomför dem.

Det sista citatet skiljer sig på flera sätt från de andra informanternas entydiga konstruktioner av förövaren. Fast det är svårt att tolka hennes berättelse är den viktig att ha med, eftersom vi tycker att den nyanserar konstruktionerna som kommer fram i de andra citaten. Här ger inte informanten röst åt de förmildrande omständigheterna som förövaren annars får som offer. Informanten ombads att berätta om ett särskilt svårt ärende och hon beskriver en *Känslokonflikt* som kommer av att förövaren och den förälder som förväntas ge skydd är samma person.

Informant 2: ”Sen tycker jag ju att det som varit värst, svårast, (...) och där jag mött den misstänkte. (...) Då är det en pappa som är vårdnadshavare eh, som har en 11-årig dotter, och en 15-årig styvdotter som han har haft hand om eh, och det blev ju en annan aspekt av det för nu har vi fått, han är vårdnadshavare, så vi måste, han har ett ansvar och han bestämmer, och samtidigt är det han som är dömd.

Men samtidigt är det väldigt dubbelt, då har (...) det också uppdagats en historia kring, som man på ett plan kan se väldigt logiskt och begripligt ... som inte har varit känd innan, när han i polisförhör berättar hur han varit utsatt själv som barn, inte från sin familj men från andra vuxna, eh och har mått jättedåligt och inte fått någon hjälp för det och så. I det sammanhanget kan man se att visst, det är lätt att man för det vidare och utför det på sina barn, och nånstars när vi sitter med det nu idag, så hjälper inte det. Det hjälper inte hans barn. (...) och den dubbelheten, då blir det synd om honom. (...) Det blir en blandning av ilska, och ändå kan man inte bara vara arg heller, så att det, han är en liten stackare också, men det blir väldigt blandat det blir jätte konstigt. Och det blev krock, sa vi, i huvudet (...) Vi mötte honom efter domen och vi hade tänkt väldigt noga på innan att inte, att inte lägga någon vikt vid så att säga - ”Hur mår du”? (...) Även om vi vet att han mår jättedåligt, så är det så, att vi är inte där för hans skull utan vi har frågor kring, kring de här två barnen. Och då blev det ett sätt att på något sätt markera.”

Här talar informanten om två sorters dubbelhet som hon säger sig ha svårt att hantera. Först säger hon flera gånger hur svårt hon upplever det att möta förövaren och vårdnadshavaren i samma person. Hon säger **”han har ett ansvar och han bestämmer, och samtidigt är det han som är dömd”** och förmedlar orimligheten i att ha diskussioner om beslut kring barnens fortsatta liv med den person som utsatt dem för övergreppet. Enligt henne själv är det sammanblandningen av de två rollerna som är problemet. Sedan talar hon om en ”blandning” av egna känslor inför förövarens övergrepp, som hon å ena sidan ger förklaringar till men å andra sidan säger sig vara upprörd över. Vi tolkar hennes ord **”när vi sitter med det nu idag, så hjälper inte det”** som att hon inte ”köper” offerproblematiken. Vi tycker oss urskilja två konstruktioner av förövaren: både som offer och som ansvarig, och vi tolkar att det är detta som kommer till uttryck när hon säger: **”Och det blev krock, sa vi, i huvudet”**. Vi tolkar att hon positionerar sig som professionell genom lyfta fram att hon genomskådar honom och markerar sitt ställningstagande då hon inte frågar hur han mår.

5.4. **Socialsekreterarnas konstruktioner av den andre föräldern som förväntas ge barnet skydd**

Våra informanter uppger att i de flesta ärenden de haft rörande sexuella övergrepp mot barn så är det pappan eller styvpappan som har förgripit sig på barnen. Det är därför oftast mamman, som socialsekreterarna vänder sig till i första hand när det gäller att ge barnet skydd. Men det förekommer också att övergreppen har gjorts av andra vuxna i barnets närhet. Nedan presenterar vi fem citat som speglar olika konstruktioner som vi tolkar att socialsekreterarna gör kring ”den andre föräldern”. Första citatet är en allmän presentation av två kategorier av den andre föräldern. De övriga citaten ger exempel på hur socialsekreterarna konstruerar olika bilder av föräldrarna och hur de förhåller sig till barnets behov av skydd.

Informant 3 gör här konstruktioner av mer eller mindre önskvärda reaktioner hos den andra föräldern.

Lorena – När du har mött föräldrar till barn, alltså inte förövarföräldern utan, hur har det varit då?

(...) Informant 3 – Det är ju olika, en del reagerar på rätt sätt liksom och tar det här på största allvar och en del blir oerhört förtvivlade för att man inte har märkt någonting så. Andra förnekar, nej hon ljuger, hon eller han ljuger och tar helt och hållet, ser inte att det här kan ha hänt faktiskt de kan inte för sin värld förstå det.

Lorena – Menar de att barnet ljuger då?

Informant 3 – Ja, visst och det är ju hemskt för barnet för det blir helt, för det får inget stöd, får ingen hjälp ifrån familjen så.

Lorena – vilka känslor väcker det hos dig då som utredare att möta de här olika (blir avbruten av att informanten skrattar)

Informant 3 – Frustration, att få den andre att förstå att det här faktiskt kan ha hänt, att det finns inget skäl att tvivla på det. Men man har en massa andra orsaker till varför det här barnet skulle säga om det gör och så, det är ganska vanligt. Att kvinnan står i en beroendeställning till mannen för att det är oftast, det är oftast mannen som har gjort övergreppen så.

Här konstruerar informanten två kategorier av den andra föräldern: De som reagerar *rätt* och de som reagerar *fel*. De förstnämnda ”**tar det här på största allvar**” och vill skydda barnet från fortsatta övergrepp. I motsats till dessa står de som ”**förnekar**” det som hänt och dessutom påstår att ”**barnen ljuger**”. Informanten uppger att detta beteende hos föräldrarna väcker frustration hos honom. Vi kan se hur han i sin berättelse arbetar på att övertyga föräldern när han säger ”**det här kan faktiskt ha hänt, att det finns inget skäl att tvivla på det**”. Informanten menar att det är en vanlig reaktion att inte tro på barnets berättelse om övergrepp. När han säger ”**Men man har en massa andra orsaker (...) Att kvinnan står i en beroendeställning till mannen**” tolkar vi hans fortsatta resonemang som en feministisk förklaringsmodell som innebär att det är hennes sociala situation som gör att hon väljer att inte ta parti för sitt barn. Och ”**det är oftast mannen som har gjort övergreppen**” tolkar vi som att det finns ett könsperspektiv när det gäller sexuella övergrepp på barn.

Informant nummer 2 beskriver i citatet nedan ett möte med pappan till ett barn som utsatts för sexuella övergrepp av en granne.

Ulrika - Minns du något av några känslor, när du skulle ta kontakt med pappan där, och hur det kändes?

Informant 2 - Då kände jag ju honom redan, eftersom vi hade jobbat utifrån dom andra frågor innan, därför att det fanns en, fanns en relation som jag kände var väldigt viktigt att falla tillbaka på, för att han, ... han visste vem det var, också, inte så att han umgicks med honom men han visste precis vem det var. Eh, och hans första reaktion som helt enkelt va att, jag går upp och tar livet av honom, och

utifrån det att möta hans spontana reaktion som han spontant reagerade med, utifrån att "Nu har du två barn att ta hand om, du kan inte göra det" alltså, nånstans, det där, det var inte enkelt. Det ... han gjorde ju inte det men, men fick ju bemöta honom i den känslan. Det var ju en naturlig reaktion, men samtidigt tror jag att både det han pratade med mig, harkling, och andra om, han fick ju sansa sig, och han skötte det jättesnyggt, med pojken och hjälpte och följde med honom och så va, ... och la ingen skuld eller så på honom. ... Men ... men där hade jag inte med den misstänkte och göra.

Pappan konstrueras som en god skyddande förälder, men som behöver hjälp att styra sin reaktion. Här intar socialsekreteraren positionen av den professionelle som talar pappan till rätta, hon lugnar pappan och bemöter honom i hans känsla av att **"jag går upp och tar livet av honom"**. Vi tolkar att hon på detta sätt lyckas få ett bättre beteende från pappan, samtidigt som hon benämner pappans reaktion av att vilja ta livet av den andre mannen som **"en naturlig reaktion"**. Hon positionerar pappan som en man som låter känslorna styra så långt att det kan leda till våld, men samtidigt som en man som är beredd att lyssna till ett logiskt resonemang **"Nu har du två barn att ta hand om"**. När informanten säger **"han skötte det jättesnyggt med pojken, och hjälpte och följde med honom och så va, ... och la ingen skuld eller så på honom"** tolkar vi det som att hon menar att det är vanligt att föräldrar skuldbelägger sexuellt utsatta barn, men denne pappa inte gjorde det.

I kommande citat frågar vi om vilka känslor som väcktes i samband med ett särskilt svårt ärende. Då nämner informanten en kvinna som inte reagerat rätt med tanke på barnen, utan varit alltför beroende av mannen som var förövaren. Informanten uppger att det är obegripligt för henne och vår tolkning blir att det ger upphov till starka känslor och uppgivenhet.

Lorena – Eh, kan du berätta om ett speciellt svårt ärende som kanske inte gick som du hade önskat och vad det väckte för känslor hos dig?

Informant 4 - Det hände väl för jag tror fyra år sedan någonting. Det var en pojke som kom till socialtjänsten och ville berätta att mammas sambo hade förgripit sig på hans lillasyster och det minns jag särskilt, pojken var så fruktansvärt rädd, vad det skulle bli av honom när mamma fick reda på det, (...) men samtidigt så menade han att mamma måste känna till det här, hon måste, men hon vill inte se det. Och han grät och han ändrade sig och sa att jag tar tillbaka det, vi låter det vara som det är, jag ska försöka passa henne, min syster och så men vi fick ju talat om för honom att de kan du inte och det ska du inte göra heller, det är inte ditt ansvar. Och, eh, det ledde så småningom efter diverse samtal med mamman att hon fick välja mellan att ha kvar barnen eller att putta ut sin sambo och hon valde att putta ut sambon, det var ingen lätt procedur och hon blev misshandlad vid det tillfället men han kom bort från hemmet och det visade sig att flickan var ju övergreppad. (...) Den här mannen han blev dömd och jag vet nu att han har kommit ut igen nu och de bor tillsammans och då kan jag känna så här långt efteråt, hur kan någon kvinna, där mannen har gjort så mot hennes dotter överhuvudtaget vilja se honom, alltså det går över mitt förstånd. Jag kan inte ens resonera, jag fattar känslor och allt men, nej. Jag kan förstå psykologiskt sett att man kan göra det men känslomässigt alltså så, jag fattar det inte ... och jag vet ju hon ville ju egentligen inte putta ut honom utan hon fick ju välja om att vi omhändertog barnen och hur mycket kontakt de har haft när han avtjänade fängelsestraff det vet jag inte va men, nu lär de bo ihop igen och det är alltså fullständigt obegripligt (talar mycket svagt).

Vår tolkning är att mamman konstrueras som en dålig förälder som inte ger barnet skydd. Socialsekreteraren minns särskilt väl att **"pojken var så fruktansvärt rädd, vad det skulle bli av honom när mamma fick reda på det"**. Vi tolkar att informanten kopplar pojken rädsla till mammans reaktion för att han har skvallrat, och inte till förövaren och dennes reaktion när han blir avslöjad. Pojken är övertygad om att mamman är väl medveten om sambons övergrepp mot flickan, men att hon väljer att blunda för det. Socialsekreteraren positionerar sig tydligt som myndighetsperson när hon säger till pojken **"det kan du inte och det ska du inte göra heller, det är inte ditt ansvar"**. Nu är det hon som har ansvaret för att skydda hans syster mot ytterligare övergrepp.

Hon positionerar sig som myndighetsperson och ger modern ett ultimatum att **”välja mellan att ha kvar barnen eller att putta ut sin sambo”**. Ordvalet **”putta ut”** tolkar vi som att socialsekreteraren egentligen anser det vara en lätt sak för kvinnan att bryta relationen med mannen, men hon säger i nästa andetag att kvinnan blev misshandlad när hon försökte. Vår tolkning är att kvinnan konstrueras som ovillig att stå upp för sina barn. Hon hade hellre valt att behålla sambon, om det inte vore för socialtjänstens ultimatum. Socialsekreteraren fokuserar på att **”han kom bort från hemmet”** för uppgiften är att se till barnets trygghet och inte till mammans situation.

Vi tycker att det är intressant att socialsekreteraren relaterar frågan om ett speciellt svårt ärende till moderns svek och inte till flickans situation eller mannens övergrepp. Själva problematiken när hon säger **”och det visade sig att flickan var ju övergreppad”** fokuserar på mammans felaktiga förhållningssätt.

Nästa citat handlar om en mamma som först agerar för att skydda barnen, men sedan kapitulerar helt.

Ulrika – Kan du berätta om ett utav dina senare ärenden som hade med sexuella övergrepp och göra? Vilka känslor hade du inledningsvis?

Informant 5 – Inledningsvis, det var ett ärende (...) några barn hade berättat att en styvpappa hade utsatt dem för närmanden av olika slag. Man hade kallat mamman och hon hade fått den reaktionen att hon tagit barnen med sig och hittat ett annat boende och lämnat mannen kvar i det tidigare boendet. Och då var det väl inget särskilt kring känslorna, utan mamman hade ju agerat adekvat, tyckte vi i det fallet. Hon hade skyddat sina barn, för det är ju det man får titta på. (...). Sen accelererade det ärendet till att bli oerhört obehagligt.

Ulrika – Hur kommer det sig tror du?

Informant 5 – Det vet vi! Det är alltså också ett vanligt fenomen att kvinnan vänder, ändrar sig, hon tänker inte flytta med barnen, det här har inte hänt. Det här är så vanligt att det är ovanligt att det är på något annat sätt. Och det gjorde även denna mamma. Fick tyst på barnen, vi träffade nog henne och barnen vid 3-4 tillfällen, sen slutade utredningen, barnen tystnade allt mer (...) och på slutet säger hon så här ”Gud har visat mig till den här mannen, och jag tänker lyssna på Gud”. ”Jaha, men om det är så här att socialtjänsten i det här fallet överväger att omhänderta barnen?”. ”Då faller det i Guds vilja och då får jag rätta mig efter det.” Och det va det här alltså, att så fullständigt svika sina barn som gjorde att vi hamnade i ”Nejmän så oerhört obehagligt”.

Även här konstrueras, enligt vår tolkning, en dåligt skyddande förälder som väcker obehag hos informanten. Här kan vi följa hur informanten presenterar sina känslor i förhållande till moderns agerande. I början säger hon **”var det väl inget särskilt kring känslorna, utan mamman hade ju agerat adekvat”**. Den position som mamman ges här är den ansvarstagande mamman som agerar på *rätt sätt* när hon skiljer sig från förövaren och tar barnen med sig. Därför väcker inte detta ärende särskilt starka känslor hos socialsekreteraren. Informanten fortsätter med att säga att ärendet sedan blir **”oerhört obehagligt”**. Den bild som socialsekreteraren ger oss av modern tolkar vi som en mamma som medvetet väljer att svika sina barn och som bestämmer sig för att stå överksam medan styvpappan förgriper sig på barnen.

När hon säger **”Det är alltså också ett vanligt fenomen att kvinnan vänder, ändrar sig”** svarar informanten utifrån en position som bärare av kunskap. **”Det vet vi”** signalerar att det är en kunskap som inte bara hon besitter, utan även hennes kolleger. Vi tolkar att hon menar att detta är en allmän kunskap bland dem som jobbar med denna sorts ärenden.

Vi tycker att vi kan skönja ett könsperspektiv i konstruktionen av den andre föräldern när det gäller föräldrars agerande då informanten säger att **”Det här är så vanligt att det är ovanligt att det är på något annat sätt”**. **”Och det gjorde även denna mamma. Fick tyst på barnen,”** dessa barn tystades

alltså ner av modern. Det är här som informantens känslor framkommer, det är utifrån moderns agerande, att hon tystar ner barnen och att hon inte längre tänker flytta. Vi tolkar att det är i relation till detta, och inte i relation till styvpappans övergrepp mot barnen, som socialsekreteraren uttrycker sina känslor.

I det sista citatet kan vi se hur den andre föräldern konstrueras som ansvarig för att övergreppet skett i familjen.

Ulrika – Kan du berätta om ett ärende som gick särskilt bra då, som har varit som en solskenshistoria kanske, där man kände att, ja, det här gjorde vi bra.

Informant 5 – Vi hade ett annat ärende där BUP anmälde sexuella övergrepp, en biolog pappa, som hade förgräpat sig och, ... det hade väl börjat med att han tafsade på yngsta dottern, det var också tre barn, yngsta dottern och sen vid ett tillfälle hade försökt våldta henne men hon klarade sig ur. Och flickan hade BUP-kontakt så dom anmälde ju det, och då kom mamman till oss, och det var jättebra för hon vred om huvudet på oss allihop, eller båda två, mest på mig, för då började hon berätta om sina bekymmer och hon kände ju till att BUP hade gjort en anmälan. Men så svårt som hon hade det, därför att mannen var ju manodepressiv och sonen hade ju visat sig vara manodepressiv, och den ena flickan skötte ju inte skolgången och den här lilla som ..., så jag svalde detta, jag satt och lyssnade på detta. "Men Gud, stackars människa." Sen sa min kollega, "Vad hände med dig, hur kunde hon vrida om huvudet på dig på det viset?" Jaa då fick vi börja jobba med det. Vad är det för manipulationer, vad är det för avvärjningsmanövrer hon håller på med. Så vi hamnade där tillslut att det var ett oerhört sjukt familjesystem, där pappan var lika mycket offer som dottern, för en väldigt manipulativ kvinna med behov av att kontrollera allt. Och när vi kunde lägga det på bordet, bröt mamman ihop och började storgråta. Pappan och dottern bestämde sig för att de skulle göra nåt bra av detta, så det kanske var bra. Sen har vi fått kontakt med flickan utifrån eget beteende sedan, så det kanske inte är så bra. Men för oss var det, va skönt, nu kan vi lägga det sjuka systemet på bordet och så fick man jobba på det då. Så det var kanske ett bra ärende.

Informanten refererar först till en pappa som försökt våldta sin dotter, sedan ändrar hon perspektiv i berättelsen, och hon gör det genom konstruktionen av den andre förälderns agerande. Socialsekreteraren säger: "**då kom mamman till oss, och det var jättebra för hon vred om huvudet på oss allihop**". Vi tolkar denna del av berättelsen som en vändpunkt, eftersom pappan inte längre benämns som förövare efter det. Enligt vår tolkning har hon först känt empati med mamman men kollegans ifrågasättande får henne att tolka modern som "**en väldigt manipulativ kvinna**". Vår tolkning är att socialsekreteraren framställer sig i en utveckling från en position som känslomässig, till en position av analytisk reflekterande. Mammans alla svårigheter avfärdas nu som "**manipulationer**" och "**avvärjningsmanövrer**".

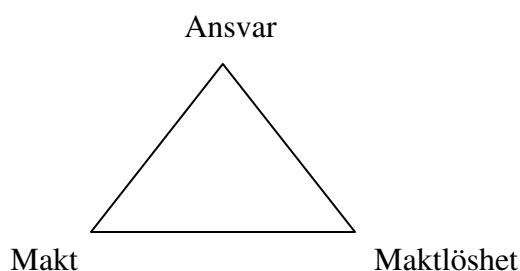
Enligt informanten blev det klart för henne och kollegan att det handlade om ett "**sjukt familjesystem**". Kvinnans "**behov av att kontrollera allt**" konstrueras som orsak till familjens problem. Därmed sker, enligt vår tolkning, en förskjutning av ansvaret för själva övergreppet, från fadern till modern. När informanten säger "**pappan var lika mycket offer som dottern**" tolkar vi att fadern övergår från att vara förövare till att bli offer och likställs på detta sätt med dottern. Socialsekreteraren fortsätter med att säga att "**Pappan och dottern bestämde sig för att de skulle göra nåt bra av detta, så det kanske var bra.**" Vi tolkar det som att informanten är tveksam till om det verkligen var bra. Ändå anger hon, enligt vår tolkning, just denna utveckling som en "**solskenshistoria**", därför att socialsekreterarnas professionella analys av situationen möjliggjordes.

6. Diskussion

Här följer en avslutande diskussion kring vad vi fått fram i vår diskursanalys. Vi har frågat socialsekreterarna om de känslor de hade vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn och hur de hanterade de känslorna. Som vi tidigare nämnt talar socialsekreterarna inte så mycket om sina känslor, istället talar de *om sig själva* och klienterna. För att svara på våra frågeställningar, diskuterar vi här en sammanfattning av de fyra konstruktioner som vi redovisade i resultatdelen, och som vi uppfattar att socialsekreterarna gjorde av *sig själva, det utsatta barnet, förövaren* och *den andre föräldern som förväntas ge barnet skydd*. Vi reflekterar över de subjektpositioner som våra informanter intog samt kring de positioner de gav klienterna. Vi diskuterar också vilka diskurser som råder i socialsekreterarnas tal, och analyserar det som framträder i vår empiri med hjälp av valda teorier, begrepp samt jämför det, med det som framkommer i tidigare forskning.

6.1. Socialsekreterarnas konstruktioner av sig själva

Vi har i uppsatsen tolkat att socialsekreterarna intar olika subjektpositioner i sina berättelser, och det är positionen som *Utredare, Bärare av kunskap, Myndighetsperson* samt som *Känslomässigt kontrollerad*. Dessa positioner ser vi som de delar som utgör den professionelle socialsekreteraren. Samtidigt uppfattar vi att socialsekreterarna genom dessa positioner förhåller sig till de positioner de väljer att ge barnen, förövaren och den andre föräldern. När socialsekreterarna byter positioner i förhållande till sina klienter uppfattar vi att de gör det i utifrån tre olika aspekter ansvar, makt och maktlöshet. Vi illustrerar detta med en triangel:

Vår tolkning är att när de intar positionen som *Utredare* uttrycker de sitt ansvar att skydda barnet, de säger att det är socialtjänsten som är det yttersta skyddet för barnen. I positionen *Bärare av kunskap* uppger de att de kan skilja mellan olika typer av förövare och att utbildningen ger dem redskap så att de ska kunna bedöma klienternas förmåga, vilket till exempel också betyder att de kan avgöra när klienten inte orkar fortsätta tala. I denna position menar vi att socialsekreterarna uttrycker att de har tolkningsföreträde och definitionsrätten gentemot klienten och i sitt tal till oss skapar de sig själva som maktsubjekt. När de positionerar sig som *Myndighetspersoner* uttrycker de ett tal om makt. De talar om för föräldrarna vad som gäller och de berättar för oss om att de kan omplacera barn.

Det är viktigt att tillägga att det finns en institution bakom socialsekreterarnas subjektpositioner, dessa har inte "hittats på" av socialsekreterarna själva utan bärs upp av organisationen. Den sociala myndighet, det system som de arbetar inom sätter ramarna och skapar möjligheter och begränsningar för socialsekreteraren. Institutionen ger socialsekreterarna maktposition, och utbildningen ger de redskap som gör att socialsekreterarna kan uttala sig om klienternas behov av hjälp medan kunskapen legitimerar makten. Socialsekreterarna "äger" språket i mötet med klienterna det är de som skriver

utredningarna och ofta har de en arsenal av begrepp som hjälper dem att definiera klienten och dess behov. Vi kan se hur våra informanter bland annat använder sig av begrepp hämtade från juridiken och från psykologin och får via detta språk redskap som upprätthåller deras position som myndighet. Socialtjänsten ser vi som en organisation som hjälper människor i nöd men i viss utsträckning också som en instans som fostrar samhällets medborgare. Socialsekreterarna förväntas kunna se och förstå problematiken i familjerna och ska ingripa om så behövs, för att skydda barn som utsätts för övergrepp. I vår empiri kan vi samtidigt i detta sammanhang följa hur socialsekreterarna uttrycker sig om mödrarna till de utsatta barnen och de beskriver hur de utvärderar mammornas föräldraförmåga, vilket innebär att det är socialsekreterarna som kan avgöra vad som ska definieras som en god föräldraförmåga. Mödrarna ska "fostras" till "goda" mödrar av socialtjänsten. Vi anser att det blir väldigt tydligt att makten uppstår i talet om relationen mellan socialsekreteraren som representerar institutionen socialtjänsten och klienten. Makten bör också ses utifrån samhällets krav och förväntningar på detta möte.

När vi problematiserade begreppet makt fick vi också ta hänsyn till dess motsats, maktlöshet, som vi menar har både negativa och positiva effekter. Vi uppfattar att informanterna ger uttryck för negativa känslor när de talar om maktlöshet. När socialsekreterarna positionerar *barnen som tysta* eller *föräldern som samarbetsovillig* blir de i relation till dessa positioner maktlösa och fråntagna redskapen för att agera professionellt. Vi menar att om man accepterar sin maktlöshet och ser det som en naturlig del i arbetet så kan det skapa alternativa lösningar. Maktlöshet öppnar för möjlighet till reflektion och kreativitet, då situationen fortfarande kräver en lösning.

När vi frågar efter de känslor socialsekreterarna hade i utredningarna kring barn som utsatts för sexuella övergrepp svarar våra informanter ofta med att säga att känslorna inte infinner sig eller att de inte kan ge uttryck för dem i mötet med klienten. En informant säger att empati är bra men professionalitet är bättre. Vi tolkar informanterna som att känslor inte kan visas eller uttryckas i mötet med klienten för att detta skulle vara ett oprofessionellt beteende och en av dem säger till och med att det skulle försvåra arbetet om man tillät de egna känslorna spelrum. Här ser vi den position som vi kallar *Känslomässigt kontrollerad*.

I kapitlet Tidigare forskning presenterar Forsberg & Vagli (2006) tre perspektiv på känslor i forskningen om socialt arbete, där den första och vanligaste inställningen är att känslor är ovidkommande och bör ignoreras då de inte hör hemma inom vetenskapen. I antologin *Regulating emotions* (Vandekerckhove, 2008) nämner författarna också att traditionellt västerländskt tänkande oftast betraktar känslor som störande och irriterande, särskilt i sammanhang som kräver analys och logiskt tänkande. I antologin utgår de ifrån att känslorna i människans biologiska känslsystem anpassas till specifika socio-kulturella sammanhang. Känsloreglering definieras i antologin som den process genom vilken individer påverkar vilka känslor de har, när de har dem, och hur de upplever och uttrycker dessa känslor.

Vi tolkar socialsekreterarnas begränsade tal om känslor som att de i sitt tal till oss inte vill framstå som oprofessionella, vilket tal om okontrollerade känslor i en arbetssituation skulle kunna uppfattas som. Vi har, om man ska acceptera det antagande som finns i *Regulating emotions*, i det västerländska samhället en tradition av att skilja mellan professionalitet och känslouttryck.

I vår empiri ser vi hur socialsekreterarna i intervjuerna ger *tal om handling* istället för *tal om känslor*. Vi får väldigt få känslord eller känslouttryck. Även om de säger att man som socialsekreterare tillåter sig att känna så berättar de inte för oss vad de *själva* känner. Vi tror

att detta beror på en *professionalitetsdiskurs* som säger att känslor leder till irrationella handlingar och försvårar ett analytiskt och logiskt tänkande. Vi gör tolkningen att socialsekreterarna konstruerar sig själva som känslomässigt kontrollerade, och detta är kännetecknande för professionalitet.

Vi uppfattar dock att den diskurs, som ser känslor som irrationella och farliga i ett professionellt sammanhang, har börjat ifrågasättas. Nyare rön ser på känslor i ett professionellt socialt arbete som en tillgång. Forsberg & Vagli till exempel säger att de i sin undersökning bland socialsekreterare ser att det finns antagonistiska diskurser mellan vetande baserad på faktadokumentation respektive vetande baserat på reflekterande holistisk omsorg. De säger också att uttryck för känslor tycks stimulera reflektion, vilket är avgörande för en bra bedömning i ärenden. Detta förstärks ytterligare genom Cheung & McNeil Boutte-Queen's artikel (2000), som framhåller att ingen är osårbar i mötet med andras utsatthet. De menar att redan i första mötet i utredningar om sexuella övergrepp mot barn väcks känsloreaktioner hos utredaren, och om dessa förblir obearbetade påverkar det tjänstemannens omdöme vilket går ut över såväl offer, förövare som andra familjemedlemmar. Vi uppfattar att dessa forskare säger att det finns en fara i att inte ta hänsyn till de känslor som uppstår i mötet mellan den professionelle och det utsatta barnet. Vi anser också att det sociala arbetet skulle få en mer nyanserad bedömning, och bli mer professionellt i ordets rätta bemärkelse, om socialsekreteraren tillät sig att ha känslor i mötet med klienten. Vi tycker att ett äkta bemötande förutsätter att socialsekreterarna kan gå in med hela sitt känslspektrum och vi ser det som en fara att avskärma sig känslomässigt från klientens situation. Som en av våra informanter så väl uttrycker risken:

”blir man kall, jag tror att, har man sina känslor, men ändå håller koll på dem, då är de en styrka alltså. När man börjar skala av känslorna liksom, och bara håller sig till händelsen, utan nått annat innehåll i det, då, då är det fa ... då är det, då gör man nog ingen bra utredning. Då blir det en händelse och inte ett övergrepp.”

6.2. Socialsekreterarnas konstruktioner av barnet

När vi frågar efter socialsekreterarnas känslor i mötet med det sexuellt utsatta barnet får vi olika konstruktioner av barnen. *Barn som inte ljuger, Barn som blir svikna, Barn som kan vara verbala* och berätta om övergreppen eller också är de *Tysta. Barn som kan fungera normalt* och vara glada trots psykiska och fysiska skador som övergreppen gett dem. Vi tolkar också att informanterna gör konstruktioner av *Gränslösa barn* som konsekvens av övergreppen, och en informant *gör skillnad på hur flickor och pojkar agerar* när de varit utsatta för sexuella övergrepp. Vi får också beskrivningar av hur socialsekreterarna handlägger ärendena och de sexuella övergreppen blir så att säga juridiskt rangordnade. Vi menar att socialsekreterarna använder sig av en juridisk terminologi när de till exempel talar om ofredande, om att barnet blivit tafsad på och så vidare. Vi kommer att främst fokusera på de aspekter av barnen som vi anser är de mest intressanta.

Det ena är att barn behöver vara verbala i sitt möte med den professionelle, detta tas upp av flera av våra informanter. När socialsekreteraren intar positionen av utredare behöver de barn som är verbala annars får de inte medlen som krävs för att hjälpa barnet. Vårt rättsamhälle kräver bevis för att saker och ting har ägt rum. Inte vilket bevis som helst utan ett som är anpassad till rättsapparatusens krav. I de utsatta barnens fall handlar det om bevis för att övergreppet har ägt rum, vilket kräver att barnet ska kunna berätta sanningsenligt vad det varit med om. Om barnet anpassar sig på detta sätt så kan det få hjälp. Vi tolkar detta som att barn som kommer som klient till socialtjänsten ska vara, eller bli ”professionell” på liknande sätt

som socialsekreteraren. Denna av oss kallade ”professionalism” innebär att barnet förväntas *tala* och *berätta* om det sexuella övergreppet. Socialsekreteraren får då rätt redskap för sitt arbete och kan ge barnet hjälp. Signaler som socialsekreteraren känner av och som ger en känsla av att ett övergrepp har skett, men som inte blir verbalt uttryckta av det utsatta barnet, räcker inte i vårt samhälle idag. Barnet förväntas agera utifrån den vuxna världens premisser och inte i egenskap av barn. Förutom att barn äger bevisbördan granskas deras uttalanden för att säkra att de inte ljuger, hittar på eller fantiserar ihop händelser⁷. Våra informanter uttrycker detta genom att säga att små barn inte ljuger, eller också indirekt genom att säga att barn inte kan uttala sig om vuxnas könsorgan utan att ha egen erfarenhet av dem. Ingen av våra informanter tvivlar på sanningshalten i barns berättelser. De uttrycker en känsla av vanmakt när barnen inte berättar om ett misstänkt sexuellt övergrepp, för det gör det mycket svårare för socialsekreteraren att skydda barnet.

Vi anser att socialsekreterarna förhåller sig i stor utsträckning till en *juridisk diskurs* när de talar om barnen, vi ser detta utifrån att de söker bevisning, bedömer sanningshalten i barnens berättelser och genom att de rangordnar övergreppen genom en juridisk terminologi. Det finns en risk i att låta en juridisk diskurs bestämma i vilken utsträckning barn far illa, beroende på om de varit utsatta för en regelrätt våldtäkt (penetrering) eller om de ”bara” blivit ”tafsad” på. Trots allt är det inte socialarbetarens uppgift att straffa förövaren (vilket är orsaken till att formen av övergreppen tas upp av juridiken) utan att arbeta med konsekvenserna av dennes handlingar. Vi tycker att barnen själva ska ha rätten att definiera hur stor skada de tagit av övergreppen. Vi anser också att det vore önskvärt att man hittade arbetssätt mer anpassade till barns förutsättningar än vad våra informanter ger uttryck för att de har idag.

En annan aspekt som vi väljer att lyfta fram är att socialsekreterarna berättar om att barnen får olika skador/beteenden av de sexuella övergreppen. När socialsekreterarna konstruerar kategorier av barnen och när de positionerar dem, gör de det i förhållande till diskursen *att barn som utsatts för sexuella övergrepp är skadade*. Talet om barnen görs utifrån ett konsekvenstänkande, före övergreppet och efter övergreppet. Socialsekreterarna uppehåller sig mest kring perioden efter övergreppen men ibland talar de om tillståndet innan där barn till exempel tillskrivs oskuldfullhet. I tillståndet efter övergreppen ger socialsekreterarna barnen egenskaper som kan kopplas till konsekvenser av övergreppen. Barnen blir avvikande från normen och konstrueras bland annat som gränslösa, självdestruktiva och sexuellt utagerande. En av våra informanter säger att barn som varit utsatta för sexuella övergrepp är gränslösa barn som har ett sexuellt utagerande beteende. Detta medför, menar hon, att barnet kan trigga igång vuxna män så att de begår sexuella övergrepp, vilket gör att barnet delvis får ansvaret för att bli utsatt.

Vi ser också en risk i att en skadediskurs kan påverka barnen så att de agerar i enlighet med diskursen. Barnen är på så vis själva med om att reproducera diskursen, med ett gränslöst, utagerande och självdestruktivt beteende. Därför anser vi att det är viktigt att bli medveten om och reflektera kring diskurser och förklaringsmodeller. Vi behöver dekonstruera rådande diskurser kring sexuella övergrepp för att bereda ett större handlingsutrymme och fler möjligheter för både professionella och klienter

---

⁷ För den som är intresserad att följa utveckling av debatten i Sverige kring trovärdigheten av barnens berättelser gällande sexuella övergrepp rekommenderas att läsa Bergenheims bok *Brottet, offret och förövaren* (2005). Hon tar upp hur diskussionen kring sanningen i barns berättelser har sett ut historisk i Sverige och ur ett konstruktionistiskt perspektiv.

Carlsson (2009) diskuterar i sin avhandling *Avslöjandets tid* hur kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp, berättar om hur de blir sedda av omgivningen. Hon tar fasta på ett begrepp, *damaged goods*. Detta begrepp innebär att individen som utsatts för övergrepp tappar i värde och inte kan återställas till tillståndet före övergreppet. Socialsekreterarna i vår empiri beskriver både oskuldsfulla, naiva barn och gränslösa, förföriska barn. Vi uppfattar att resonemanget hos informanterna ibland säger att barn ska vara oskuldsfulla för om de visar nyfikenhet kring sexualitet får de själva ta ansvaret för övergreppet. I likhet med den ”medskyldiga mamman” som Carlsson beskriver får barnen här menar vi en liknande roll där de så att säga i detta sammanhang blir ”medskyldiga barn”.

Vi tolkar också att informanterna gör kön, en tydlig skillnad av de handlingsmönster som de tillskriver pojkar och flickor som utsatts för sexuella övergrepp. Detta är tydligt i ett av citaten, där socialsekreteraren tillskriver en pojke utagerande handlingar och/eller avancerade sexlekar med minderåriga/jämnåriga, just för att detta är vanliga anledningar för anmälningar av pojkar till socialtjänsten. Pojken tillskrivs handlingar som socialsekreteraren egentligen inte vet om de har utförts av barnet eller inte. På detta sätt är några av våra informanter med om att skapa och reproducera tankar kring kön. Flickor skär sig och blir självdestruktiva, pojkar däremot blir utagerande, och vår tolkning är att barn som inte följer detta handlingsmönster riskerar att falla utanför och deras signaler kan därför förbises av den professionelle.

Både Bergenheim (2005) och Carlsson (2009) lyfter debatten kring samhällets förväntan på att kvinnor ska göra motstånd. Det fästs avseende vid hur kvinnor var klädda och om de varit tydliga i sitt motstånd under övergreppet för att ses som trovärdiga. Vi ser att även en av våra informanter beskriver barnet som aktiv agent som gör motstånd i en utsatt situation. Vi tolkar skildringen hon gör av barnet som att motståndet som barnet visar, imponerar på henne. Vi menar att föreställningen att kvinnor ska göra motstånd också tillskrivs barn. Vi ser en risk i detta för att det väcker en förväntan på att barn ska göra motstånd mot vuxna, utan att ta hänsyn till den asymmetri som finns mellan vuxna och barn.

6.3. Socialsekreterarnas konstruktioner av förövaren

När vi frågar våra informanter om vilka känslor som mötet med förövare har gett dem, svarar de inte med att ge några känslouttryck. Istället väljer några av dem att göra konstruktioner av förövare som till exempel *Pedofilen* och *Mannen i kris*.

Socialsekreterarna konstruerar förövare som onormala, sjuka och avvikande i enlighet med en psykopatologisk diskurs. Dessa män har därför enligt socialsekreterarna behov av vård och inte av att i första hand bli straffade för begånget brott. Vi uppfattar att socialsekreterarna förhåller sig till den psykopatologiska diskursen som ger dem förståelseramar för männens beteende. Detta menar vi underlättar socialsekreterarnas hantering av de egna känslorna. Om vi använder oss av uttrycket känsloreglering från *Regulating emotions* (2008) innebär detta att socialsekreterarens känslor regleras utifrån vad de beskriver som den kunskapen de har av män som begår sexuella övergrepp mot barn.

I fråga om förövare intar ofta socialsekreterarna en position av *Bärare av kunskap*, de förklarar männens agerande utifrån psykologiska och sociala aspekter. Vi uppfattar att dessa konstruktioner blir tagna för givet och är nästan ”cementerade” hos våra informanter. De positioner de ger förövare är män som själva varit offer för liknande handlingar det vill säga blivit utsatta för sexuella övergrepp, män som befinner sig i sociala kriser (blir av med jobb

och bostad samt har bekymmer med makan), män som känner stort ånger och som förstår att de begått ett fel. Positionen av män i kris förstås både utifrån sociala och psykologiska aspekter, däremot förklaras de män som våra informanter benämner som pedofiler också utifrån ett psykopatologiskt perspektiv. Dessa män tillskrivs dock egenskaper i form av ett naivt och regredierat beteende. Socialsekreterarna i vår undersökning använder inte benämningen pedofil som ett samlingsnamn för vuxna som har sexuellt umgänge med barn. Det innebär att pedofilin inte endast relateras till att de utsätter barn för sexuella övergrepp utan även till att dessa män har ett barnsligt beteende, att de har ett barns förstånd.

Förklaringsmodeller som utifrån uppväxt och miljö samt kriser i livet hos förövare, är självklara som förklaringar till sexuella övergrepp. Men när faktorer som problem i uppväxt och miljö inte finns utan pappan har god ekonomi, god social status och lever ett till synes helt normalt liv, förklaras det sexuella övergreppet ändå utifrån en psykopatologi. Pappan i ett utav våra citat som misstänks ha förgripit sig på dottern definieras av socialsekreteraren som ”psykopat”, därför att han har en jättecharmerande sida och en god social kompetens.

I sina beskrivningar, utifrån förklaringsmodellerna, är de i sitt tal ganska neutrala till de förövare de mött. Däremot när de talar om förövaren i relation till barnet anser vi att informanterna uttrycker starkare känslor, här talar de om känslor av ilska. De uttrycker sig också i ord av ”obegriplighet” och ”hur kan man göra så mot små barn?” Starkt obehag uttrycks också när det gäller kvinnliga förövare. Vi uppfattar det så att kvinnliga förövare är svåra att tackla, eftersom de rubbar den föreställningsvärld som hör samman med diskursen.

Vi har i likhet med Cheung & McNeil Boutte-Queen (2000), som har undersökt polisers och socialsekreterares känslor i mötet med barn som utsatts för sexuella övergrepp, funnit att våra informanter uppger ilska mot förövaren samt medkänsla för det utsatta barnet som de vanligaste känslorna. När våra informanter pratar allmänt om förövare använder de sig av förklaringsmodeller⁸ av förövaren vilket vi tolkar som ett sätt för dem att distansera sig och de har ett mer känsloneutralt språk där man beskriver orsaker till varför män blir förövare. När de i sina berättelser talar om och visar medkänsla för det utsatta barnet väcker förövaren ilska och förklaringsmodellerna blir inte längre rådande.

Bergenheim (2005) beskriver i sin bok *Offret, brottet och förövaren* olika förklaringsmodeller för män som begår sexuella övergrepp. Hon skriver att den *patologiska förklaringsmodellen* förklarar övergreppen som tecken på sjuklighet och förövaren som sexuellt frustrerad, psykisk sjuk eller kraftigt neurotisk. Att förövaren själv varit ett offer för sexuella övergrepp i barndomen ses som en förklarande orsak, liksom en dålig relation mellan makarna, en sexuellt avvisande hustru eller ”en konsekvens av sjuka familjeförhållanden”. Bergenheim påpekar att detta inte är något som kan beläggas vetenskapligt eftersom alla förövare inte har dåliga relationer med sina fruar eller dåliga familjeförhållanden.

Vi menar att den psykopatologiska diskursen (som vi väljer att kalla det, till skillnad mot Bergenheim som kallar det för förklaringsmodell) har ett starkt fäste i vårt samhälle. Detta kan vara en anledning till att denna diskurs blir rådande för våra informanter när de förklarar sexuella övergrepp mot barn. Vi uppfattar att diskursen rymmer två infallsvinklar hos våra informanter när de förklarar varför individer begår sexuella övergrepp. En *social* där mannen

---

⁸ Varför vi väljer att kalla det för en psykopatologisk diskurs istället för en förklaringsmodell beror på att vi ser på förklaringsmodeller som uttalade och medvetna sätt att förklara saker på. Diskurser däremot menar vi är icke uttalade men ändå något vi förhåller oss till på ett omedvetet plan. För att läsa mer om diskurs se teorikapitel.

påverkas av yttre omständigheter som gör att han blir förövare och en *psykologisk* där inre strukturer hos individen är anledningen. Män med goda socioekonomiska omständigheter och som inte råkat ut för kriser ryms inte i den sociala förklaringsmodellen. Dessa ingår då i den psykopatologiska diskursens andra förklaringsmodell och anses som psykiskt sjuka.

Det bör framhållas att socialsekreterarna tar tydligt avstånd från det som männen har gjort, men vi menar att den psykopatologiska diskursen gör att de ser männen i första hand som sjuka eller i kris och inte som kriminella. Vi menar att denna dikotomi som uppstår mellan friska, normala män och sjuka, avvikande män hjälper oss människor att hantera våra rädslor kring sexuella övergrepp. Konsekvenserna som uppstår av denna diskurs är att männens ansvar för den brottsliga handlingen osynliggörs. Eftersom de definieras som sjuka eller i kris bär de inte hela skulden för övergreppet, det blir någonting som ligger utanför deras eget ansvar. Tanken på att alla män kan vara potentiella förövare är svårare att förhålla sig till. Ur ett feministiskt perspektiv ser vi att diskursen stärker ett ojämlikt maktförhållande mellan kvinnor och män eftersom männen sällan görs direkt ansvariga för övergreppen mot barnen.

6.4. Socialsekreterarnas konstruktioner av den andre föräldern

När vi frågar våra informanter om känslor i mötet med föräldrarna till de utsatta barnen säger de att det oftast är fadern eller styvpappor som utför övergreppen och säger att mötet blir då med *den andre föräldern*, modern. Här utgår socialsekreterarna som vi uppfattar det, från två olika diskurser, en feministisk diskurs och en moderskapsdiskurs. Kvinnan positioneras antingen i relation till mannen/förövaren eller i förhållande till barnet.

Vi ser att socialsekreterarna uttrycker sig annorlunda när de resonerar kring kvinnan/den andre föräldern i position till mannen/förövaren. De säger då att det finns förklaringsmodeller för varför kvinnan väljer att vara kvar hos mannen som utsätter barnet för övergrepp till exempel att kvinnan är i beroende ställning till mannen, eller att hon blir utsatt för misshandel. Kvinnorna beskrivs som förtryckta både utifrån en lägre inkomst samt utifrån rent fysiska aspekter där kvinnorna blir misshandlade av männen. Vi uppfattar att våra informanter utgår från en feministisk diskurs.

Detta ändras dock när socialsekreterarna beskriver kvinnan/den andre förälder som moder till barnet som blir utsatt, deras tal om henne ändras. Hon uppfattas av dem som en person som väljer att svika sina barn. Kvinnan görs till medansvarig för övergreppen och beskrivs som oförmögen att ta hand om sitt barn på "rätt sätt", hon blir den som sviker barnet eftersom hon inte ger den det stöd som är lämpligt. Kvinnan beskrivs också som den som tystar barnet, den som gör att socialsekreteraren får svårt att utföra sitt arbete. Vi har också sett att kvinnan ses som direkt ansvarig för övergreppen och där förövaren förklaras som offer för en manipulativ kvinna, förövaren likställs med det utsatta barnet. När socialsekreteraren ser på kvinnan i en modersroll får kvinnan helt andra förståelseramar och det blir istället en moderskapsdiskurs som blir rådande.

Vi uppfattar det som att moderskapsdiskursen är starkare förankrad hos våra informanter vilket gör att den feministiska diskursen slås ut. Föreställningen av den "goda modern" som offerar allt för sitt barn och som gör det rätta, modern som ser allt och vet allt, modern som hanterar alla svåra situationer för att rädda sitt barn. Det är detta som moderskapsdiskursen står för, här finns inte utrymme för att kvinnor utsatt för svåra situationer som de inte kan hantera. I den feministiska diskursen däremot finns förklaringsmönster till varför kvinnor

agerar med att stanna kvar hos en man som utsätter både henne och barnet för övergrepp och våldshandlingar; dessa ryms inte i den antagonistiska moderskapsdiskursen.

Ninni Carlsson (2009) tar i sin avhandling upp två olika diskurser rörande mammorna till de sexuellt utsatta barnen, den feministiska och den psykopatologiska. Hon kallar den feministiska diskursen för den "medförtryckta mamman" och den psykopatologiska för "den medskyldiga mamman". Den feministiska diskursen säger hon utgår från ett strukturellt perspektiv och mödrarna förstås och ses som offer för en strukturell ojämlikhet mellan könen och för fädernas/förövarnas våldshandlingar. I den psykopatologiska diskursen däremot säger Carlsson utgår man utifrån ett individualistiskt perspektiv och kvinnornas handling förstås och förklaras som tecken på psykiska åkommor. Dessa mödrar ses som medskyldiga till fädernas våld och till barnens lidande.

Vi uppfattar också, som vi tidigare nämnt att våra informanter utgår från en feministisk diskurs och inte från en psykopatologisk när det gäller den roll som mödrarna får. Trots denna utgångspunkt väljer våra informanter att tala om kvinnorna utifrån en moderskapsdiskurs. Visserligen ses och förklaras mödrarna som medskyldiga och ibland direkt ansvariga för att deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäderna/männen men man förklarar inte detta som ett sjukligt beteende. Vår uppfattning är att det istället ses som att mödrarna är "omoraliska". Här ses kvinnan som en "dålig" moder och socialsekreterarna berättar att dessa mödrar bedöms som oförmögna att ge barnen den rätta omsorgen. En av våra informanter beskriver modern som olämplig även efter att hon lämnat mannen som utsatt barnet för övergrepp. Hon ses av honom fortfarande som en kvinna med omsorgssvikt eftersom hon fortsätter att välja "suspekta" män att dela sitt liv med. Det blir moderns föräldraförmåga som utreds, är hon kapabel att skydda sitt barn på rätt sätt, och fadern som har begått övergreppen förklaras som sjuk och därmed själv som ett offer. Vad kommer då denna moderdiskurs ifrån? Carlsson skriver följande:

Rangordning av "goda" och "dåliga" individer efter en könad norm för moderskap. Den sammanfaller med en övergripande och historisk, västerländsk tolkning av mammor som antingen självuppoffrande och "goda" eller skyldiga till barns problem och "onda" (Carlsson, 2009 s. 193).

Vi menar att det finns särskilda förväntningar på att en moder skall ta ett ansvar som varken fäder eller män och kvinnor utan barn förväntas ta. I vår undersökning har vi sett att våra informanter har förklaringsmodeller för en misshandlad kvinna, men som mamma till det utsatta barnet utsätts hon för större moraliserande omdömen. De beskrivs av våra informanter som manipulativa eller som delaktiga i mannens kriser (kriser i äktenskapet) och är då direkt medskyldiga till övergreppet. I positionen mamma till barnet beskrivs hon däremot som svag eftersom hon inte kan skydda barnet och väljer att se mellan fingrarna på övergreppet. Detta gör henne likafullt till medansvarig. Vi anser att det finns en risk i detta sätt att skuldbelägga mammorna och att moderskapsdiskursen är problematisk för det sociala arbetet.

Sedd i ett större sammanhang har socialsekreterarna makten och ansvaret för barnen. Det finns en överenskommelse i samhället om att socialtjänsten och i förläggningen staten bär det yttersta ansvaret för samhällets medborgare. Detta innebär, när det gäller barn, att det yttersta ansvaret har flyttats från hemmet, familjen, föräldrarna till organisationen socialtjänsten, det vill säga från den privata arenan till den offentliga. Om man som socialsekreterare inte är medveten om att denna moderskapsdiskurs finns och påverkar oss, finns risken, menar vi, att man i sin bedömning av föräldraförmågan influeras av nämnd diskurs, istället för att uppmärksamma fakta i det enskilda fallet.

7. Slutsatser

Syftet med denna uppsats var att diskursanalytiskt undersöka hur socialsekreterare talar om de känslor de hade vid utredningar av sexuella övergrepp mot barn och hur de talar om hur de hanterade känslorna. Vi ville undersöka hur de i intervjuerna positionerar sig själva och sina klienter samt maktaspekter knutna till dessa positioner. Vi ville också undersöka vilka konstruktioner de gjorde utifrån olika diskurser och hur de använde språket för att ”göra kön”.

Vi uppfattar att vi har svarat på våra frågeställningar som lyder: Hur talar socialsekreterarna om sina känslor och hur talar de om hur de hanterar dem? Hur positionerar socialsekreterarna sig själva och klienterna i intervjuerna? Vilka konstruktioner gör socialsekreterarna av sig själva och klienterna?

Nedan följer en sammanställning av de slutsatser vi nämnt i diskussionen.

Den sociala myndighet, det system som socialsekreterarna arbetar inom sätter ramarna och skapar möjligheter och begränsningar för dem. I mötet med klienterna är det socialsekreterarna som ”äger” språket, det är de som skriver utredningarna och ofta har de en arsenal av begrepp som hjälper dem att definiera klienten och dess behov. Konstruktionerna som uppstår i sättet att tala om detta används för att inta olika subjekspositioner. Socialsekreteraren själv intar positioner utifrån konstruktionen som Utredare, Bärare av kunskap, Myndighetsperson samt som Känslomässigt kontrollerad. Dessa positioner menar vi utgör deras egen bild av en professionell socialsekreterare. Samtidigt uppfattar vi att socialsekreterarna genom dessa positioner förhåller sig till de positioner de väljer att ge barnen, förövaren och den andre föräldern.

I vår empiri ser vi hur socialsekreterarna i intervjuerna ger tal om handling istället för tal om känslor. Vi tror att detta beror på en *professionalitetsdiskurs* som säger att känslor leder till irrationella handlingar och försvårar ett analytiskt och logiskt tänkande. Vi tolkar socialsekreterarnas begränsade tal om känslor som att de i sitt tal till oss inte vill framstå som oprofessionella, vilket tal om okontrollerade känslor i en arbetssituation skulle kunna uppfattas som.

Vi anser dock att det sociala arbetet skulle få en mer nyanserad bedömning, och bli mer professionellt i ordets rätta bemärkelse, om socialsekreteraren tillät sig att ha känslor i mötet med klienten. Vi tycker att ett äkta bemötande förutsätter att socialsekreterarna kan gå in med hela sitt känslspektrum och vi ser det som en fara att avskärma sig känslomässigt från klientens situation.

Vårt rättsamhälle kräver bevis för att saker och ting har ägt rum. Vi anser att socialsekreterarna förhåller sig i stor utsträckning till en *juridisk diskurs* när de talar om barnen, vi ser detta utifrån att de söker bevisning, bedömer sanningshalten i barnens berättelser och genom att de graderar skadan efter övergreppen. När socialsekreterarna intar positionen av utredare behöver de barn som är verbala annars får de inte medlen som krävs för att hjälpa barnet. Socialsekreterarna uttrycker en känsla av vanmakt, när barnen vid en utredning av ett misstänkt sexuell övergrepp, inte tydligt berättar vad de varit med om, detta gör det mycket svårare för socialsekreterarna att skydda barnet. I socialsekreterarnas berättelser tillskrivs barnen egenskaper som de menar kan kopplas till konsekvenser av övergreppen. Barnen konstrueras bland annat som gränslösa, självdestruktiva och sexuellt utagerande till skillnad från föreställningen om barn som inte varit utsatta för övergrepp.

Vi ser en risk att diskursen om skadade barn kan påverka barnen att själva vara med om att reproducera diskursen. Vi uppfattar att socialsekreterarna ibland gör en norm av att barn ska vara oskuldsfulla, för om de visar nyfikenhet kring sexualitet får de själva ta ansvaret för övergreppet. Barnet förväntas agera utifrån den vuxna världens premisser och inte i egenskap av barn. Vi menar att kravet, att kvinnor ska göra motstånd vid sexuella övergrepp, också läggs på barn, utan att ta hänsyn till den asymmetri som finns mellan vuxna och barn.

Därför anser vi att det är viktigt att bli medveten om och reflektera kring diskurser och förklaringsmodeller. Vi tycker att barnen själva ska ha rätten att definiera hur stor skada de tagit av övergreppen. Vi anser också att det vore önskvärt att man hittade arbetssätt mer anpassade till barns förutsättningar än vad våra informanter ger uttryck för idag.

De två olika konstruktioner av förövarna som socialsekreterarna ger uppfattar vi som förklaringsmodeller till varför män begår övergrepp mot barn, hämtade ur den *psykopatologiska diskursen*. Enligt socialsekreterarna har därför förövarna ett behov av vård. Den sociala förklaringsmodellen talar om män som själva varit offer för liknande sexuella övergrepp och män som befinner sig i sociala kriser när det gäller ekonomi, relationer och trygghet. Dessa män beskrivs som ångerfulla. När faktorer som problem i uppväxt och miljö inte finns utan förövaren har god ekonomi, god social status och lever ett till synes helt normalt liv, förklaras de sexuella övergreppen i stället utifrån en psykologisk förklaringsmodell. Männerna förklaras då som psykiskt sjuka. De män som våra informanter benämner som pedofiler förklaras också utifrån ett psykopatologiskt perspektiv. Socialsekreterarna använder dock denna benämning bara om män som tillskrivs egenskaper i form av ett naivt och regredierat beteende, inte som ett samlingsnamn för alla vuxna som har sexuellt umgänge med barn.

Ur ett feministiskt perspektiv ser vi att denna diskurs stärker ett ojämlikt maktförhållande mellan kvinnor och män eftersom männen sällan görs direkt ansvariga för övergreppen mot barnen. Vi uppfattar också att kvinnliga förövare ger upphov till starkt obehag, eftersom kvinnor förväntas ha ett särskilt ansvar och därför inte passar in i förklaringsmodellerna för förövare. Konstruktionerna av förövaren osynliggör övergreppens karaktär av brott. I sina beskrivningar, utifrån förklaringsmodellerna, är socialsekreterarna ganska neutrala till de förövare de mött. Däremot när de talar om förövaren i relation till barnet anser vi att informanterna uttrycker starkare känslor, här talar de om känslor av ilska.

Här utgår socialsekreterarna som vi uppfattar det, från två olika diskurser, en *feministisk diskurs* och en *moderskapsdiskurs*. Kvinnan positioneras antingen i relation till mannen/förövaren eller i förhållande till barnet.

Vi uppfattar att våra informanter utgår från en feministisk diskurs. Kvinnorna beskrivs som förtryckta både utifrån en lägre inkomst samt utifrån rent fysiska aspekter där kvinnorna blir misshandlade av männen.

Socialsekreterarnas tal om kvinnan ändras dock när de beskriver henne i positionen som moder till barnet som blir utsatt. Hon uppfattas av dem som en person som väljer att svika sitt barn, om hon inte ger barnet det stöd som är lämpligt. Vår uppfattning är att dessa mödrar ses som "omoraliska". Vi menar att det finns särskilda förväntningar på att en moder skall ta ett ansvar som varken fäder eller män och kvinnor utan barn förväntas ta. Det blir moderns föräldraförmåga som utreds, huruvida hon är kapabel att skydda sitt barn på rätt sätt, och mannen som har begått övergreppen förklaras som sjuk och därmed själv som ett offer.

I den feministiska diskursen finns förklaringsmönster till varför kvinnor agerar med att stanna kvar hos en man som utsätter både henne och barnet för övergrepp och våldshandlingar; men dessa ryms inte i den antagonistiska moderskapsdiskursen. Vi uppfattar det som att moderskapsdiskursen är starkare förankrad hos våra informanter vilket gör att den feministiska diskursen slås ut. Om man som socialsekreterare inte är medveten om att denna moderskapsdiskurs finns och påverkar oss, finns risken, menar vi, att man i sin bedömning av föräldraförmågan influeras av nämnd diskurs, istället för att uppmärksamma fakta i det enskilda fallet.

Under arbetets gång har en mängd nya frågor uppkommit. Främst har vårt intresse för klientens perspektiv på mötet med socialsekreteraren vuxit. Vi har funderat över hur personer som varit utsatta för sexuella övergrepp har upplevt mötet med socialtjänsten, främst utifrån en fråga kring känslor och professionalitet. Kan känslotillstånd inrymmas i professionalitet? Hur ser klienten på att bli bemött med och eller utan känslouttryck från den professionella? Vi har undrat över klientens syn på professionalitet. Vi har funderat på om klienten har ansett att han/hon fått möjlighet att tala om och beskriva sina upplevelser i den omfattning han/hon hade velat. Detta plus en mängd andra frågor som vi omöjligt kan svara på i detta arbete. Kanske kan andra eller fortsatta studier ge svar på dem.

Litteraturförteckning

Axellie, Ragnwei (1980): *Vuxenlös*. Stockholm: Skeab Tryckmans

Bergenheim, Åsa (2005): *Brottet, offret och förövaren: vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*. Stockholm: Carlsson

Bergström, Göran/Boréus Kristina (red.)(2005): *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur

Butler, Judith (2007): *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos AB

Burr, Vivien (2003): *Social Constructionism*. London: Routledge

Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner: en sorts metod bok*. Lund: Studentlitteratur

Börjesson, Mats/Rhen, Alf (2009): *Makt*. Stockholm: Liber

Carlsson, Ninni (2009): *Avslöjandets tid, kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete. Universitetet

Cheung, Monit/ McNeil Boutte-Queen, Needha (2000): "Emotional Response to Child Sexual Abuse: a Comparison Between Police and Social Workers in Hong Kong." i *Child Abuse & Neglect, Vol. 24, No. 12, pp. 1613–1621*.

Cullberg, Johan (1992): *Kris och utveckling: en psykodynamisk och socialpsykologisk studie*. Stockholm: Natur och Kultur

Forsberg, Hannele/Vagli Åse (2006): "–The Social Construction of Emotions in Child Protection Case-Talk" i *Qualitative Social Work Vol. 5(1), pp 9–31*

Göteborgsposten (2008): artikel 080205
www.gp.se/jsp/Crosslink.jspd=113&a=399600

Johansson, Helena (2006): *Brist på manliga förebilder – dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete. Universitetet

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Sam (2005): "Kvalitativ metod: en introduktion" i Larsson, Sam /Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (red.)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Lundälv, Jörgen (2009): *Föreläsning om Forskningsprocessen, 28-29/1 2009*

Länsstyrelsen (2008), Västra Götalands Län: *Barnvårdsanmälningar och utredningar 2008*
Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastragotaland under Publikationer/Rapporter.

NE (1993) Nationalencyklopedin. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB

NE (2009) Nationalencyklopedin, 2009-11-30.
<http://www.ne.se/emotion>

Nilzon, Kjell R (2009): *Intervju med fil dr i psykologi Kjell R Nilzon, 31/3 2009*

Regeringskansliet (2005) Faktblad Justitiedepartementet: JU 05.07 april 2005
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/04/15/38/80b12cc7.pdf>

Revstedt, Per (2002): *Motivationsarbete*. Stockholm: Liber

Svenning, Conny (2003): *Metodboken: samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder i informationssamhället*. Eslöv: Lorentz

Vandekerckhove, Marie (red.) (2008): *Regulating Emotions: Culture, Social Necessity, and Biological Inheritance*. Malden: Blackwell

West, Candace/Zimmerman, Don H. (1987): "Doing Gender" i *Gender & Society*. Vol. 1 (2). pp125-151

Wetherell, Margaret/Taylor, Stephanie/ Yates, Simeon J. (red.)(2001): *Discourse Theory and Practice: a Reader*. London: Sage

Winther-Jørgensen, Marianne/Philips, Louise (2000): *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Vi behöver dig som någon gång har utrett sexuella övergrepp på barn!

Vi är tre socionomstudenter vid Göteborgs universitet som skriver C-uppsats under våren. Vårt syfte är att undersöka hur socialsekreterare talar om de känslor de haft och hur de har hanterat dem när de utrett anmälningar om sexuella övergrepp på barn.

Eftersom tidigare forskning inte har fokuserat på socialsekreterarnas perspektiv tycker vi att det är angeläget att undersöka detta. Dina erfarenheter och kunskaper är värdefulla. Har du lust att dela med dig av dem?

Tanken är att göra kvalitativa intervjuer med ett antal socialsekreterare i Göteborg, Trollhättan och Lidköping.

Vi vore tacksamma om du kunde ställa upp på ca en timmas intervju under vecka 11 eller 12, där du berättar om dina känslor utifrån de fall du arbetat med. Intervjun kan äga rum på din arbetsplats eller så kan vi ordna en lokal om du föredrar det. Om möjligt vill vi gärna spela in intervjuerna på bandspelare.

De uppgifter du lämnar kommer att behandlas konfidentiellt, dvs. de kommer inte att lämnas ut till någon eller användas så att du som person kan identifieras.

Vår handledare heter Ninni Carlsson och kan nås på följande adress:

Göteborgs universitet
Institutionen för socialt arbete
Box 720, 405 30 Göteborg,
Tel: (...)
E-post: (...)

Med vänlig hälsning
Lorena Castillo, Maria Lidholm, Ulrika Stenbäck

Du når oss på nedanstående e-adresser eller telefonnummer:

För Trollhättan: (...)

För Göteborg: (...)

För Lidköping: (...)

Intervjuguide

Namn

Arbetsplats

Antal år i yrket

Hur många ärenden om sexuella övergrepp på barn har du utrett?

Hur ofta utreder du ärenden om sexuella övergrepp på barn?

1. Skulle du vilja berätta om den första utredningen du gjorde som hade med sexuella övergrepp på barn att göra?

Vilken var den första känslan som väcktes när du fick ärendet och vilka känslor hade du under arbetets gång? Förändrades de med tiden?

Vilka känslor upplevde du i mötet med:

barnet

föräldern/ föräldrarna

den anmälde

2. Berätta om ditt senaste ärende som hade med sexuella övergrepp på barn att göra.

Vilka känslor hade du inledningsvis?

Förändrades känslorna under arbetets gång?

3. Berätta om ett speciellt svårt ärende som kanske inte gick som du hade önskat.

Vilka känslor väckte det?

4. Berätta om ett ärende som gick särskilt bra. Vilka känslor väckte det?

Vilka känslouttryck hos klienten har varit svårast för dig att möta?

Vilka fördelar/nackdelar tycker du att dina känslor ger dig? Är det bäst att lägga dem åt sidan eller har du hjälp av dem i arbetet?

Värdegrund

Vilka riktlinjer har du i ärenden med sexuella övergrepp i ditt arbete? (Vore bra om vi kunde få en kopia på dem) Hur följer du upp dessa riktlinjer?

Tycker du att det är någon skillnad på hur du förhåller dig till dina känslor i din yrkesroll och i ditt privatliv?

Tycker du att det finns olika svårighetsgrad i arbetet med utredningar? Var placerar du i så fall utredningar av sexuella övergrepp på barn?

Strategier

Vilka strategier använder du dig av för att hanterat de känslor som uppstår i arbetet med utredningar av sexuella övergrepp på barn?

På vilket sätt tycker du att socionomutbildningen förberett dig för att hantera de känslor som väcks i ditt arbete med utredningar av sexuella övergrepp på barn?

Hur ser stöd och hjälp från ledning och arbetskamrater ut när det gäller att hantera känslor under utredningarna?

Hur skulle du vilja att stöd och hjälp från chefer och arbetskamrater såg ut?
Är det något annat du saknar i dag?

Är det något du vill tillägga innan vi slutar?

Hur har det varit att prata om det här?

Lorena, Ulrika, Maria.

Modell av analys och sociala konstruktioner

